

Osmanlı Ticari Denizcilik Eğitiminin Modernleřmesi Sürecinde Leyli Tüccar Kaptan Mektebi

The Boarding School for Merchant Ship Captains during the Modernization of Ottoman Merchant Marine Education

Mürvet Mutlu Karakaya¹

¹Dr., İstanbul, Türkiye

ORCID: M.M.K. 0000-0001-8401-6189

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mürvet Mutlu Karakaya,
İstanbul, Türkiye

E-posta/E-mail: mutlu_karakaya@yahoo.com

Başvuru/Submitted: 23.02.2022

Revizyon Talebi/Revision Requested:

09.03.2022

Son Revizyon/Last Revision Received:

04.04.2022

Kabul/Accepted: 20.04.2022

Online yayın/Published online: 05.07.2022

Atıf/Citation: Karakaya, Mürvet Mutlu. "Osmanlı Ticari Denizcilik Eğitiminin Modernleřmesi Sürecinde Leyli Tüccar Kaptan Mektebi." *Osmanlı Bilimi Araştırmaları* 23, 2 (2022): 219-259. <https://doi.org/10.26650/oba.1077801>

ÖZ

Leyli Tüccar Kaptan Mektebi, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ticari gemiler için kaptan yetiştirmek üzere İstanbul'da açılan ve varlığı belgelerle kanıtlanabilen yüksekokul niteliğindeki ilk kurumdur. Sultan II. Abdülhamit'in okulun kuruluşunu ve nizamnamesini onaylayan iradesi 5 Aralık 1884 tarihlidir. Ancak bütçeden ödenek sağlanmasının ve açılış için gerekli hazırlıkların tamamlanmasının uzun süre alması nedeniyle okul, 21 Mart 1887 tarihinde açılabilmiştir. Bahriye Mektebi'nin özel bir şubesi olarak kurulan okulun misyonu, yabancılar elindeki deniz ticaretinde Osmanlı tebaasının da var olmasını sağlamaktır. Bu amaca yönelik olarak nizamnamede kuvvetli bir ders programı ve işleyiş oluşturulmuştur. Ancak uygulamada bazı yetersizlikler ve aksaklıklar ortaya çıkmış ve kısa süre içinde ciddi bir istihdam sorunu başlamıştır. Bu sorun, mezunların donanmanın alt kadrolarında işe alınmasıyla çözülmeye çalışılmıştır. Fakat bu çözüm okulun kuruluş amacına uygun olmadığı gibi mezunlar arasında da memnuniyet yaratmamıştır. Böylece okul en son 1905-06 döneminde kendi adıyla eğitim verdikten sonra, Bahriye Mektebi bünyesine alınmıştır. Devam eden öğrencilere son üç yıl için, ticari veya askeri diploma tercih imkânı verildikten sonra okul 1909'da kapatılmıştır.

Anahtar sözcükler: Osmanlıda modernleşme, Sivil denizcilik, Deniz ticareti, kaptanlık, Bahriye Mektebi

ABSTRACT

As official documents attest, the Boarding School for Merchant Ship Captains was the first college established in Istanbul to train merchant ship captains within the Ottoman Empire. The establishment and the regulations of the school were approved by Sultan Abdülhamid II on December 5, 1884. Nonetheless, the school's opening was delayed until March 21, 1887, due to a lengthy process of securing budget allowances and preparing the groundwork for opening. According to its regulations, the school was established as a special branch of the Naval Academy. The mission of the school was to ensure

the involvement of Ottoman citizens in the foreign-governed maritime commerce. A strong curriculum and modus operandi were set forth for this purpose. However, some inadequacies and problems emerged in the implementation, leading to unemployment among graduates. An attempt was made to solve the problem by placing the graduates in lower-ranking positions in the Navy. Graduates did not welcome this solution, which was also incompatible with the founding purpose of the school. Thus, the school was incorporated into the Naval Academy and provided education under its own name until the 1905–06 term. During the last three years of its operation, the remaining students were given the choice between a merchant and a military diploma. The school closed in 1909.

Keywords: Ottoman modernization, Merchant marine, Marine trade, Captainship, Naval Academy

Giriş

Osmanlı İmparatorluğu’nda on dokuzuncu yüzyılın başlarından itibaren sivil denizciliğin ağırlıklı olarak yabancılar elinde olması ve bu nedenle Osmanlı tebaasından eğitilmiş ticari denizcilik mürettebatı yetişememesi sorununa çare bulmak için, İstanbul ve diğer sahil şehirlerde okullar açma konusu dönem dönem gündeme gelmiştir. Bu konudaki yazışmaların son örneklerine 1872 yılından itibaren rastlanmaktadır. Devletin çeşitli birimleri arasında yapılan bu yazışmalarda Trabzon, Samsun, Girit, İzmir, Beyrut, Limni, Midilli, Sakız gibi merkezlerde denizcilik okulu açma konusu tartışılmıştır.¹ 1884 yılından itibaren ise, konunun ciddiyetle ele alındığı görülmektedir. Sadaret, 20 Ekim 1884 tarihli bir tezkire ile ticari gemiler için Osmanlı tebaasından kaptanlar yetiştirmek üzere okulların kurulması hakkında padişahın iradesi bulunduğu için, ayrıntılı bir çalışma yapılmasını ve iki hafta içinde nizamname layihasının kendilerine ulaştırılmasını Bahriye Nezareti’nden istemiştir.² Bunun üzerine Bahriye Nezareti’nde çalışmalar başlatılarak, Bahriye Mektebi Nazırı Salih Paşa başkanlığında bir komisyon kurulmuştur. Bu komisyonun, diğer ülkelerin ticari denizcilik okullarının yapısı ve özellikle ders programlarını inceleyerek; öğrenci sayısı, sınıf sayısı, tahsil süresi, derslerin çeşidi ve derecesi, Türkçe’nin yanı sıra denizcilik bilimlerini okumak için hangi lisanın daha uygun olacağı, öğrencilerin kabul yaşı gibi hususları belirlemesi, ve ayrıca bütçeyi de ortaya koyması istenmiştir.³ Komisyonun yaptığı çalışmalar sonucunda hazırladığı nizamname layihası, 27 Kasım 1884’te Sadaret’e iletilmiştir. Bu layihada, Heybeliada’da bulunan Bahriye Mektebi’nin şubesi olacak leyli (yatılı) bir tüccar kaptan mektebinin yanı sıra, İstanbul Azapkapı’da, hali hazırda çalışan kaptanların bilgi seviyesini yükseltmek üzere nehari (gündüzlü/yatısız) bir tüccar kaptan mektebi ve Bartın, Ünye, Sakız, Beyrut, Girit, Trablusgarp, Preveze, Cidde, Basra gibi sahil mevkiilerinde ticari denizcilik okulları kurulması ile ilgili bilgiler yer almıştır.⁴ Bu makalede, yukarıda bahsi geçen çalışmalar sonucu kurulması kararlaştırılan, resmi adı “Mekteb-i Bahriye-i Hazret-i Şahane ve Leyli Tüccar Kaptan Mektebi” olan okulun “Leyli Tüccar Kaptan Mektebi” şubesi incelenmiştir.

Leyli Tüccar Kaptan Mektebi’nin Kuruluşuna Dair Padişah İradesi ve Mektebin İlk Nizamnamesi

Leyli Tüccar Kaptan Mektebi’nin kuruluşuna ilişkin ayrıntıları içeren “*Sefain-i Ticariye Kaptan Mektebinin Suret-i Tesisi Hakkında Nizamname Layihası*”, Sadrazam Said Paşa tarafından 4 Aralık 1884’te padişaha sunulmuş ve 5 Aralık 1884’te II.Abdülhamit’in iradesi

- 1 Deniz Müzesi Arşivi (DMA), Mektubi (MKT) 125/97, 24 Zilhicce 1288 (5 Mart 1872); DMA, MKT, 165/58, 27 Rebiülahir 1289 (4 Temmuz 1872).
- 2 T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), İrade Dahiliye (İ.DH.) 936/74140/4, Selh [29] Zilhicce 1301 (20 Ekim 1884).
- 3 DMA, Şura-i Bahriye (ŞUB) 222/25A, 14 Teşrin-i evvel 1300 (26 Ekim 1884).
- 4 BOA, İ.DH. 936/74140/3, 7 Safer 1302 (26 Kasım 1884), 936/74140/4, 8 Safer 1302 (27 Kasım 1884).

ile onaylanmıştır.⁵ Bu irade ile hem İstanbul'da biri yatılı, biri gündüzlü olmak üzere iki ayrı tüccar kaptan mektebi, hem de iradede adı geçen sahil mevkilerinde birer tüccar kaptan mektebinin kurulmasına izin verilmiştir. Dolayısıyla layihanın içeriğinde bütün bu okullara dair düzenlemelere yer verilmiştir. En son haliyle *Düstur*'da yayınlanarak kanunlaşan layihanın, Leyli Tüccar Kaptan Mektebi ile ilgili maddeleri aşağıda özetle aktarılmıştır.⁶

Okulun Kuruluşu

Madde 1: Heybeliada'da bulunan Mekteb-i Fünun-ı Bahriye-i Şahane'nin bir kısmı tadil edilip geliştirilerek özel bir şubesi olmak üzere Leyli Kaptan Mektebi kabul olunmuştur.

Madde 2: Öğrencilerin uygulamalı denizcilik öğrenmesi için Tersane-i Amire tarafından bir okul gemisi tahsis edilecektir.

Madde 3: Mekteb-i Bahriye-i Şahane Nazırı gözetiminde olmak üzere, okulun genel idaresi bahriye subaylarından bir müdüre verilecektir.⁷

Okula Girişin Şartları

Madde 4: Okula girmek isteyenler öncelikle bir sınava girecekler, sonra Bahriye Nezareti'ne bir dilekçe ile başvuracaklardır. Bu dilekçe Bahriye Mektebi Nazırlığı'na havale edilecek, başvuranın Türkçe okuyup yazdığı, mümkün mertebe hesap ve coğrafya bildiği, yaşının 15'ten aşağı 20'den yukarı olmadığı ve muayenesinde sağlam olduğu tespit edilirse, okula kabul edilecektir.

Madde 5: Bartın, Ünye, Preveze, Girit, Sakız, Beyrut, Trablusgarp, Cidde ve Basra gibi sahil şehirlerinde birer nehari kaptan mektebi açılacak ve dördüncü maddeye göre öğrenci alınacaktır. Ders programı da İstanbul'daki kaptan mektebinin programına göre belirlenecektir. İşbu okullardan mezun olacak olanlar İstanbul'daki kaptan mektebinde tekrar bir sınava tabi tutulacaklar ve sonuca göre ya şadname alacak ya da seviyesine göre uygun bir sınıfa kabul edileceklerdir. Diğer rüşdiye mekteplerinden çıkıp kaptan mektebine girmek isteyenlere de aynı şekilde muamele olunacaktır.

Öğrencilerin Sayısı, Sınıflar ve Eğitim Süresi

Madde 6: Okula 100 öğrenci alınacak ve dört sınıf kurulacaktır. Her sene birer sınıf oluşturulacaktır.

5 BOA, İ.DH. 936/74140/6, 16 Safer 1302 (5 Aralık 1884); DMA, MKT 194/159, 15 Safer 1302 (4 Aralık 1884); DMA, Evrak 373/88, 16 Safer 1302 (5 Aralık 1884).

6 *Düstur*, 1. Tertip, 4. Zeyl (Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1302), 321-331.

7 Bu dönemde Bahriye Mektebi Nazırı Salih Paşa iken, okul açıldığı sırada Tayyar Paşa'dır. Bkz. DMA, ŞUB 222/25A, 14 Teşrin-i evvel 1300 (26 Ekim 1884); BOA, Yıldız Perakende Askeri Maruzat (Y.PRK.ASK.) 37/38, 15 Rebiülahir 1304 (11 Ocak 1887).

Madde 7: Eğitim süresi dört yıldır. Bu dört yıl içinde görülecek derslerin derecesi ve çeşidi aşağıda açıklanmıştır.

Birinci sınıf: Türkçe kıraat ve imla, İlm-i hesap, Coğrafya, Tarih-i Osmani, Sarf-ı Türkî, Fransız lisanı, Resm-i kara kalem, Ameliyat-ı mellahiye [gemicilik uygulamaları], Jimnastik.

İkinci sınıf: Fransız lisanı (mecburi), Lisan-ı Rumi (seçmeli), Hikmet-i tabiiye ve Cerr-i eskal⁸ (Hikmet-i tabiiyeden rüzgâr çeşitleri ve fırtınalar ve barometre ve termometre çeşitleri ve bulutlar ve lâim-üs-semâ [gökkuşağı] nedeniyle oluşacak değişiklikler ve hava akımları ve akıntı ve medd ü cezr [gelgit] ve bunlar gibi kaptanlarca bilinmesi gereken konular; Cerr-i eskaldan basit aletler ve merkeb), Hendese, Müsellesat-ı müsteviye ve kürekiye [düzlem ve küresel trigonometri] ve Logaritma, Fenn-i inşaiye (kaptanlarca bilinmesi gereken konular), Genel tarih, Kavaid-i Osmaniye, Ameliyat-ı mellahiye, Jimnastik.

Üçüncü sınıf: Fransız lisanı (mecburi), Lisan-ı Rumi (seçmeli), Navigasyon ve Heyet-i bahri (Navigasyondan alât-ı rasadiye ve tül saati ve kerteriz ve harita ve heyet-i bahri cetvelleri ve sefinenin düşmesi ve parakete ve iskandil; Heyet-i bahriden ecram-ı semaviyenin seyr-i sefaine ait konuları), Rehnüma-yı sefain mıknaatı ve pusulalar, Fenn-i makine (kaptanlarca bilinmesi gereken konular), Ameliyat-ı mellahiye.

Dördüncü sınıf: Fransız lisanı (mecburi), Lisan-ı Rumi (seçmeli), Navigasyon ve Heyet-i bahri (Navigasyondan alât-ı rasadiye ve tül saati ve kerteriz ve harita ve heyet-i bahri cetvelleri ve sefinenin düşmesi ve parakete ve iskandil; Heyet-i bahriden ecram-ı semaviyenin seyr-i sefaine ait konuları), Rehber-i derya (Bahr-i sefid ve Siyah ve Marmara ve Bahr-i ahmer ve Umman denizinin durum ve tarifleri), Hukuk-ı düvel-i bahriye, Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi, Sahil fenerleri ve Men'-i Müsademe Nizamnamesi [Denizce Çatışmayı Önleme Tüzüğü], İşarat-ı umumiye, Gemi jurnallerinin tutulması ve Usûl-i defteri, Ameliyat-ı mellahiye ve Jimnastik.

Madde 8: Fen biliminin gelişimiyle derslerde bir değişime ihtiyaç duyulursa Bahriye Nezareti'nin onayına başvurulacaktır.

Madde 9: Öğrenciler her yılsonunda Bahriye Nezareti tarafından seçilip tayin edilen mümeyyizler huzurunda sınava gireceklerdir. Belirlenmiş notu alanlar sınıfını geçerken, son sınıfta olanlar aldıkları nota göre birinci ve ikinci derecede şهادetname alacaktır.

Madde 10: Her yıl sınavdan sonra sınıfların birinci, ikinci ve üçüncüsüne ödül olarak uygun bir hediye verilecektir.

Madde 11: Öğrenciler her üç ayda bir hususi [ara] sınava gireceklerdir. Bundan aldıkları notları içeren listeler Bahriye Nezareti'ne iletilecektir.

8 Yük kaldırmak için kullanılan mekanik bir kaldırma yöntemini ifade eden bu tabir günümüzde de caraskal olarak kullanılmaya devam etmektedir.

Madde 12: Yukarıda sayılan yerlerde açılacak kaptan mektepleri ile ilgili olarak buralardaki öğrencilerin öğrenim durumlarını teftiş için yılda bir kere Tersane-i Amire'den müfettiş gönderilecektir.

Madde 13: Okulun öğretmenleri, Hukuk dersi de dahil olmak üzere bahriye subaylarından seçilecektir. Lisan dersleri için dışarıdan bir öğretmen tayin edilebilecektir.

Madde 14: Öğrenci, okulun kendisi için yaptığı masrafı ödemedikçe okuldan mezun olamaz. Ancak bir sağlık sorunu veya fevkalade bir mazereti varsa bir ayrıcalık sağlanır.

Madde 15: İki yıl üst üste sınavını geçemeyenler okuldan çıkarılacağı gibi, iyi ahlakını koruyamayanlar da okuldan çıkarılacaktır.

Madde 16: Öğrenciler eğitim gemisindeyken, son tayfadan kaptanlığa kadar olan her bir hizmet, idare ve vazifeyi öğrenmek için tayfa gibi çalıştırılacaklardır.

Madde 17: Öğrencilerin öğrenim ve terbiyeleri, asayiş ve düzenleri tayin edilecek dahiliye subaylarının idare ve gözetiminde olacaktır.

Madde 18: Kaptan mektebi öğrencileri okulda okurken ve mezun olduktan sonra bahriyede çalıştıkları sürece askerlikten muaf olacaklardır.

Madde 19: Okulun tatilleri Mekteb-i Bahriye'nin tatilleriyle aynı dönemlerde olacaktır. Öğrenciler arasında taşralı olup evine gidemeyen veya parası olmayana, Mekteb-i Bahriye'nin nizamnamesinde belirlenmiş şekilde tayın ve ramazan ayında da özel tayın verilecektir.

Madde 20: Öğrencilerin maaş, yiyecek ve giyecek masrafları devlet tarafından karşılanacaktır. Bu masraflar aşağıda gösterilmiştir.

Maaşlar (aylık): Birinci sınıf, 20 kuruş; ikinci sınıf, 30 kuruş; üçüncü sınıf, 40 kuruş; dördüncü sınıf, 60 kuruş.

Yiyecekler: [Ramazan ayı için farklı miktarlar belirlenmiş olarak ekmek, et, şeker, fasulye, soğan, tuz, nohut, zeytin, sirke gibi gıdaların günlük miktarları listelenmiştir.]

Giyecekler: Dahili; (yılda bir adet) koyu lacivert çuha ceket ve pantolon, ayakkabı, kaput. Harici; (yılda bir adet) püsküllü fes, koyu lacivert şayak ceket ve pantolon; (yılda iki çift) yün çorap; (yılda bir çift) galoş - serhatlık ile; (yılda üç adet) gömlek, don, uçkur.

Öğrencilerin Mahrec ve İmtiyazları

Madde 21: Okuldan diploma (şehadetname) ile mezun olan öğrenciler, İstanbul Liman Başkanlığı aracılığıyla İdare-i Mahsusa vapurlarında ve diğer bütün Osmanlı ticari gemilerinde hesap memuru, yazıcılık gibi işlerde, uygun bir maaşla veya kâr payıyla çalışmak

üzere zorunlu olarak tayin edilirler. Bu öğrencilerden birinci derece şهادetname ile mezun olanlar tayin edildikleri gemide iki yıl, ikinci derece şهادetname ile mezun olanlar tayin edildikleri gemide üç yıl Akdeniz ve Karadeniz boğazları haricindeki çeşitli limanlara sefer yaptıktan sonra Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi'nde yeniden sınava girerler. Bu sınavda başarılı oldukları takdirde ikinci sınıf kaptanlık şهادetnamesi verilerek artık kaptan unvanını kazanırlar. Bunun için ayrıca, çalıştıkları geminin kaptanından aldıkları, sefer yaptıkları yerler ve iyi ahlaklı olduklarına dair bir raporu da ibraz etmeleri gerekir.

Madde 22: İkinci sınıf kaptanlık şهادetnamesini alanlar gerek İdare-i Mahsusa gerekse diğer Osmanlı ticari vapur ve yelkenlileriyle iki yıl daha denizde bulunduktan sonra yine Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi'nde sınava girerek birinci sınıf kaptanlık şهادetnamesi alırlar. Ancak bunun için yine, çalıştığı geminin kaptanından alınan, görevini iyi yaptığına dair rapor ibraz edilmelidir.

Madde 23: Birinci sınıf kaptanlık şهادetnamesini alanlar, İdare-i Mahsusa ve Şirket-i Hayriye vapurlarında ve bütün Osmanlı ticari gemilerinde kaptanlık yapabilecekleri gibi, taşrada açılacak kaptan okullarında öğretmenlik ve Donanma-yı Hümayun'da kılavuzluk yapabileceklerdir. Gerekirse, Tersane-i Amire nakliye gemilerinde kaptanlık ve Liman Başkanlığı hizmetlerine de tayin olunabileceklerdir.⁹

Madde 24: Kılavuzluk ve nakliye gemilerinde kaptanlık yapanlar, Bahriye Sağ Kolağalığı'na mahsus maaş oranında maaş alabileceklerdir.

Öğrencinin Üniforması

Madde 25: Kaptan okulundaki öğrenciler koyu lacivert ceket ve pantolon giyeceklerdir. Ceket kolunun üst yarısında birinci sınıf öğrencileri için birer, ikinci sınıf öğrencileri için ikişer, üçüncü sınıf öğrencileri için üçer, dördüncü sınıf öğrencileri için dörder kırmızı ipek şerit bulunacaktır. Bu şeritlerin üzerine kırmızı bir çapa konulacaktır.

Nizamnamede, Leyli Tüccar Kaptan Mektebi ile ilgili maddeler bu şartlar dahilinde belirlendikten sonra, Nehari Sefain-i Ticariye Kaptan Mektebi'ne ait maddeler sıralanmıştır. Ayrıca son olarak nizamnamenin uygulanmasına Bahriye Nezareti memur edilmiştir.

Nizamname layihası padişaha sunulurken bir bütçe de hazırlanmıştır. Okulun yıllık masrafının 513.982 kuruş olarak belirlendiği bütçede hem bir defaya mahsus yapılacak yatırım, hem de her yıl öğrenci adedine göre değişecek ödemeler yer almıştır. Bu miktar

9 Okuldan mezun olunurken alınan şهادetname ile Madde 21, 22 ve 23'te sözü geçen, denizde çalışırken sınava girmek suretiyle alınan şهادetnameler farklıdır. Günümüzde "ehliyet yükseltme sınavı" olarak tabir edilen bu sınavlar geçildiği takdirde örneğin, 3. Kaptanlar, 2. Kaptan ehliyeti almaktadır. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yıllarında bu sürecin nasıl işlediğini görmek için bkz. Derya Geçili, "Osmanlı Devleti'nde Kaptanlara Şهادetname Alma Zorunluluğunun Getirilmesi," *Tarih Okulu Dergisi* 25 (Mart 2016): 719-734.

25'er kişiden oluşan dört sınıf üzerinden hesaplanmıştır. Ayrıca 513.982 kuruşun birer ay ara ile üç taksitte hazineden ödenmesi kararlaştırılmıştır.¹⁰ Bunun birinci taksiti olan 171.327 kuruş Maliye Nezareti'nden hemen istenmiştir.¹¹ Babîli'ye de; okulun kuruluşu sırasında bir defaya mahsus yapılacak yatırım haricinde kalan tutarın, her sene öğrenci sayısı oranında ödeneceği için az bir miktar olacağını ama buna karşılık Osmanlı ticari gemilerinde fen esaslarına göre öğrenim görmüş kaptanların çalışacağını ve ticari donanmanın gelişeceğini açıklayan bir yazı gönderilmiştir.¹²

Okulun Açılış Tarihi Meselesi

Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nin açılış tarihine ilişkin olarak literatürde bir fikir birliği olmadığı tespit edilmiştir. Konuyu ilk ele alanlardan olan Osman Nuri Ergin, belli bir açılış tarihi vermeyip, sadece nizamname layihasının padişaha sunulduğu, 4 Aralık 1884 tarihli tezkireye atıf yapmıştır.¹³ Ancak bu bilginin, okulun hemen açıldığı gibi bir düşünceye neden olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü bundan sonra konu ile ilgili yapılan çalışmalarda, okulun 1884'te açıldığı ifade edilmeye başlanmış,¹⁴ hatta bir dönem Yüksek Denizcilik Okulu'nun kuruluş kutlamaları 1884 yılına göre düzenlenerek, 1984'te yapılan 100. Yıl kutlamaları için hatıra zarfı bastırılmıştır (bkz. Ek.1).¹⁵ Bütün bunların temelinde, Leyli Tüccar Kaptan Mektebi ve diğer tüccar kaptan mekteplerinin kuruluşuna izin veren 5 Aralık 1884 tarihli padişah iradesinin "okulun açılışı" olarak yorumlanması bulunmaktadır. Oysa bu iradenin işlevi, nizamnamede bahsi geçen diğer okullarla birlikte Leyli Tüccar Mektebi'nin de açılışına

10 DMA, ŞUB 217/8-A, 217/8-B, 217/8-C, 26 Safer 1302 (15 Aralık 1884).

11 DMA, MKT 433/79, 14 Rebiülevvel 1302 (1 Ocak 1885).

12 DMA, MKT 433/75, 8 Safer 1302 (27 Kasım 1884).

13 Osman Ergin, *Türkiye Maarif Tarihi*, c.1-2 (İstanbul: Eser Matbaası, 1977), 664. Ayrıca bkz. T.C. İktisat Vekaleti Âli Deniz Ticaret Mektebi Neşriyatından, *Âli Deniz Ticaret Mektebi Hakkında Malumat* (İstanbul: [y.y.], 1932), 5; Ulaştırma Bakanlığı, *Ulaştırma 50 Yıl* (İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973), 219.

14 Orhan Kızıldemir, "Memleketimizde Denizcilik Okullarının Tarihçesi," *Denizati* 11, 9-10 (Eylül-Ekim 1981): 4; Kudret Rodopman, "DYO (YDO) Denizcilik Fakültesi Oldu," *Denizati* 6, 6-7 (Haziran-Temmuz 1992): [s.y]; Mustafa Ergün, *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)* (Ankara: Ocak Yayınları, 1996), 290; Eser Tutel, *Gemiler... Süvariler... İskeleyer...* (İstanbul: İletişim Yayınları, 1998), 369. Bilgilerin ve belgelerin doğru yorumlanamamasının getirdiği karışıklık konusunda örnekler çoğaltılabilir. Örneğin, Yüksek Denizcilik Okulu öğretmenlerinden avukat merhum Cemalettin Yavaşca'nın okulun tarihçesi ile ilgili bir araştırmasında, 5 Aralık 1884 tarihli iradeyi yorumlarken okulun açıldığını değil, "hukuki varlığını" kazandığını yazmasına karşılık, bu yazıya dayanan diğer yorumlarda "okulun açıldığı" ifadesinin kullanıldığı görülmektedir. Bkz. Cemalettin Yavaşca, "Değerli Öğretim Kurumumuz Denizcilik Yüksek Okulu (Dünü, Bugünü, Yarını)," *Denizcilik Dergisi* (Mart-Nisan 2009): 34-35; "Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nden İTÜ Denizcilik Fakültesi'ne," *Denizcilik Dergisi* (Mart-Nisan 2009): 32. Ayrıca bkz. Sinan Çakır, "Türk Denizcilik Eğitiminin 125 Yıllık Çınarı: İTÜ Denizcilik Fakültesi," *Denizcilik Sorunları, IV. Ulusal Sempozyum Bildirileri (13 Kasım 2009)* ([Konya]: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2009) içinde, 46; Sinan Çakır, "Hamit Naci (Abdülhamit Naci Özdeş) ve Okulu Milli Ticaret-i Bahriye Kapudan ve Çarçkı Mektebi'nin Türk Deniz Ticaretindeki Yeri ve Önemi," *Piri Reis Üniversitesi Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 2010 ve Türk Denizcilik Ticareti Tarihi Sempozyumu II Bildiriler Kitabı* (İstanbul: [Piri Reis Üniversitesi Yayınları], 2010) içinde, 214-216.

15 Mutlu Karakaya, *Yüksek Denizcilik Okulu* (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2012), 157.

hukuki zemin sağlamaktır. Eldeki belgeler değerlendirilerek, okulun eğitime başladığı yani resmen açıldığı tarih aşağıda ortaya konmuştur.

Okulun açılışına izin veren padişah iradesinin 5 Aralık 1884'te yayınlanmasından sonra oluşturulan bütçede, 1885 yılı Ocak ayından itibaren bir ödeme sorununun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. 1 Ocak 1885 tarihli bir yazışma ile Maliye Nezareti'nden ilk taksitin hemen ödemesi istenmiştir.¹⁶ Ancak bu ödemenin yapılmadığını gösteren çeşitli yazışmaların yanı sıra, özellikle bu tezkireye gelen cevapta; 513.982 kuruş olarak belirlenen bütçenin üç taksitte ödenebilmesi için Hazine'nin uygun durumda olmadığı ve bu nedenle de okulun açılışının imkân haricinde olduğu açıklanmıştır.¹⁷ Kısaca padişahın okulun açılışına izin vermesinin üstünden bir ay geçmesine rağmen, okulun eğitime hazır hale gelmesi için gereken para bulunamamıştır. Bu durumun Haziran'a kadar devam ettiği, yani paranın bir türlü gelmediği yapılan diğer yazışmalardan anlaşılmaktadır.¹⁸

Şura-yı Bahriye tarafından yapılan 15 Aralık 1885 tarihli bir yazışmada ise; Bahriye Mektebi'nin bir şubesi olarak “*teşkil kılınacak*” leyli kaptan mektebinin ihtiyacı olan her türlü eşya ve kitapların hazır edilmesi, üç taksitte ödenmesi istenen bütçe tutarına mahsuben Hazine'ye para geldikçe karyola ve yatak takımlarının alınması konu edilmiştir.¹⁹ Bu yazışma da okulun faaliyete geçmesi için gerekli bu hazırlıkların Aralık 1885 itibarıyla henüz tamamlanmadığını göstermektedir.

Bahriye Mektebi'ni teftiş eden bir müfettişin 11 Ocak 1887 tarihli raporunda “*tesis ve küşad olunacak olan Leyli Tüccar Kaptan Mektebi*”nin inşaat ve teçhizatının yirmi beş öğrenciye göre hazırlanmış olduğu ve öğrencilerin diğer şehirlerden gelmeleriyle birlikte öğrenime başlanacağı belirtilmiştir. Burada kullanılan “*küşad olunacak*” ifadesi, halen okulun açılmadığını belirtmektedir. Müfettiş cümlelerin devamında Bahriye Mektebi'nin binalarında bir takım yenileme çalışmalarının yapıldığını, böylece Tüccar Kaptan Mektebi'nin yüz öğrencisiyle beraber Bahriye Mektebi öğrencilerinin de rahatının sağlanacağını belirterek, yine hazırlıkların tamamlanmadığını gösteren ifadeler kullanmıştır.²⁰

16 DMA, MKT 433/79, 14 Rebiülevvel 1302 (1 Ocak 1885).

17 DMA, MKT 194/163-A, 24 Rebiülevvel 1302 (10 Ocak 1885); DMA, MKT 194/163-B, 26 Rebiülevvel 1302 (13 Ocak 1885); DMA, MKT 194/164, 8 Rebiülahir 1302 (25 Ocak 1885); DMA, MKT 433/7, [t.y.].

18 DMA, ŞUB 227/37-A, 20 Kânun-ı sani 1300 (1 Şubat 1885); DMA, Muhasebe 951/57, 25 Mart 1301 (6 Haziran 1885). Konunun bu aşamasında, arşivde ulaşılabilen belgeler arasında “Ticaret-i Bahriye Kaptan Mektebi'nde Nisan 1886'ya kadar tahsil ettikleri derslerden umumi imtihana giren öğrencilerden” bahseden bir yazışma olduğu belirtilmelidir. Bu ifade yukarıda aktarılanların aksine, okulda eğitimin 1885 yılında başladığını düşündürebilecek niteliktedir. Ancak gerek yazışmadaki okulun adının Leyli Tüccar Mektebi olarak geçmemesi ve gerekse Azapkapısı'ndaki Nehari Tüccar Kaptan Mektebi'nin 20 Temmuz 1885'te açıldığının bilinmesi nedeniyle bu belgenin Nehari Tüccar Kaptan Mektebi'ne ait olduğuna kanaat getirilmiştir. Bkz. DMA, Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi Defterleri (EHB-d) 10/30, [t.y.]. DMA, MKT 477/8, 6 Şevval 1302 (19 Temmuz 1885). Nehari Tüccar Kaptan Mektebi 1899'da kapatılmıştır. Bkz. DMA, Limanlar 217-16, 10 Rebiülevvel 1317 (18 Temmuz 1899).

19 DMA, ŞUB 234/22-A, 26 Safer 1302 (15 Aralık 1885).

20 BOA, Y.PRK.ASK. 37/38, 15 Rebiülahir 1304 (11 Ocak 1887).

Okulun açılışının yapılacağını ve kayıt için gerekli şartları haber veren gazete ilanının *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde yayınlanmasını bildiren yazı 20 Ocak 1887’de gazeteye gönderilmiştir.²¹ Tüccar Kaptan Mektebine kayıt olanların isim listelerini içeren defterde ise ‘1 numara’ ile kaydı bulunan öğrencinin girişi 26 Şubat 1887 olarak görülmektedir.²²

Bütün bu belgeler haricinde, okulun açılış tarihi asıl olarak Bahriye Nazırı Hasan Hüsnü Paşa’nın imzasını içeren bir belgede açıkça yer almıştır. Buna göre; Bahriye Mektebi dahilinde açılması padişah iradesiyle kararlaştırılmış olan Leyli Tüccar Kaptan Mektebi’nin “içinde bulunulan Rumi ayın dokuzunda açılacağı ve bu günün de pazartesiye geldiği” belirtilmiştir. Gerekli tarih çevirimleri yapıldığında bu tarihin, Rumi takvimde 9 Mart 1303 Pazartesi günü olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarih Miladi olarak, 21 Mart 1887 gününe denk düşmektedir.²³ Bu belgenin yanı sıra, başka bir belgede ise “*Leyli Tüccar Mektebi’nin açılış töreni Heybeliada’da bugün icra edilmiştir*” ifadesine rastlanmıştır.²⁴ 22 Mart 1887 tarihli bu yazışma ile bir günlük fark ve iki ihtimal ortaya çıkmaktadır. Birinci ihtimalde okulun açılışı bir gün ertelenmiş ve 22 Mart 1887 Salı günü gerçekleştirilmiştir. İkinci ihtimalde ise okul 21 Mart 1887 Pazartesi günü açılmış, ancak açılış töreni ertesi gün yapılmıştır. Üç ayrı takvim sisteminin birbiriyle eşleştirilmeye çalışıldığı bu durumda, bir günlük farkın göz ardı edilmesi mümkün görünmektedir.

Okulun açılış tarihindeki bir günlük sapmanın ötesinde, eğitim almaya başlanılan ders yılının tespit edilmesi daha büyük önem taşımaktadır. Çünkü bu tarih, ilk mezunların okuldan çıkışını yani ticari gemiler için eğitilmiş deniz adamı yetiştirilmesi amacının gerçekleştiği ilk yılı belirleyecektir. Bu açıdan, içinde “*ilk mezunlar*” ifadesini taşıyan ve 1891 yılına tarihlenen çeşitli belgelere ulaşılmıştır. Bu belgeler içinde bulunan yazışmalarda açıkça, 1891 yılından itibaren Tüccar Kaptan Mektebi’nin kaptan yetiştirmeye başladığı belirtilmiştir.²⁵ Bir başka yazışmada ise tahsillerini bitirerek şehadetname ile okuldan çıkan ilk mezunların iş bulmasının konu edildiği görülmektedir.²⁶ Okuldan ilk defa mezun çıkması önemli bir olay olduğu için bu durum *Ceride-i Bahriye* isimli gazetede de yer almıştır.²⁷ Okulda eğitim

21 DMA, ŞUB 234A/46-A, 8 Kânunusani 1302 (20 Ocak 1887).

22 DMA, ENV (Envanter) 4467/39, [t.y.], s.38A.

23 BOA, Y.PRK.ASK. 38/38, 20 Cemaziyelahir 1304 (16 Mart 1887); DMA, MKT 523/15, 20 Cemaziyelahir 1304 (16 Mart 1887).

24 DMA, MKT 568/5A-1, 26 Cemaziyelahir 1304 (22 Mart 1887). Bu belgelerdeki kesin ifadelerle rağmen, okulun bütçesini oluşturan miktarın 1885-86 bütçesi içine konulması nedeniyle okulun 1886’da açıldığı sonucuna ulaşan bir çalışma da bulunmaktadır. Bkz. Arzu M. Nurdogan, “Osmanlı Devleti’nde Tüccar Kaptan Yetiştirme Çabaları,” *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 31 (2010): 105. *Objektiften Yanıyanlarla Sultan II. Abdülhamit Döneminde Eğitim*, ed. Cezmi Eraslan (İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017), 262. Ayrıca bkz. M. Mutlu Karakaya, “Cumhuriyet Döneminde Ticari Denizcilik Eğitiminin Tarihsel Gelişimi (1928-1981)” (Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, 2011), 9.

25 DMA, MKT 660/95, 21 Şevval 1308 (30 Mayıs 1891); BOA, Şura-yı Devlet (ŞD.) 6/47/2, 23 Şevval 1308 (1 Haziran 1891); BOA, İ.DH. 1295-6/102447, 8 Şevval 1308 (17 Mayıs 1891).

26 DMA, MKT 653/127, 23 Şaban 1308 (3 Nisan 1891).

27 “Vaka-yı Dahiliye-i Bahriye,” *Ceride-i Bahriye*, 3 Şevval 1308 (12 Mayıs 1891), 36.

dört yıl sürmektedir. Bu verilere dayanarak 1891 mezunlarının, 1887 yılında okula başlamış olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

Okul ile ilgili bilgilere ulaştığımız bir başka belge çeşidi de *İmtihan-ı Umumi Cetvelleri*'dir. Bunlar içinde en eski tarihli "1305 sene-i tedrisiyesi Mart'ına kadar" görülen derslerden alınan sınav notlarını gösteren cetveldir.²⁸ Bu ifade, cetvelin içerdiği sınav notlarının 1304 Rumi yılına ait olduğunu ifade etmektedir. Ayrıca cetvel, sadece birinci ve ikinci sınıf notlarını içerdiği için okulun Rumi 1303 / Miladi 1887-88 eğitim yılında açıldığını bir kez daha ortaya koymaktadır.

Resim 1. Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nin ilk sınıfı Mektep Nazırı Tayyar Paşa ile [tarihsiz]. Fevzi Kurtoglu, "Deniz Mektebinin Tarihine Bir Bakış," *Deniz* 18 (1 Birinci Kânun 1936): 11.

Okulun 1887 yılında açıldığı iddiasına destek olan yazışmaları çoğaltmak mümkündür. Bunlar arasında örneğin, Edirne, Selanik, Cezayir, Adana, Trabzon, Trablusgarp, Basra gibi

28 *Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Sefain-i Ticariye Kaptan Mektebi Şakirdanının İmtihan-ı Umumi Cetveli (İmtihan-ı Umumi Cetveli)* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1305), 15-16.

diğer illerde de “*sefain-i ticariye kaptan mektebi*” olarak nitelendirilen okulların açılmasını teşvik etmek üzere okulun nizamnamesi gönderilmesinin Nisan 1887’ye rastlaması;²⁹ Tüccar Kaptan Mektebi birinci sınıf öğrencilerinin yazlık elbise ihtiyacının karşılanmasından bahseden yazışmanın Mart 1887 tarihli olması;³⁰ okulun öğretmen ihtiyacına dair yazışmaların³¹ Mart 1887’den itibaren ortaya çıkması ve daha önemlisi, bundan önceki yıllarda bu gibi konulara ilişkin hiçbir belgeye ulaşılamaması da, okulun 1887 yılında açıldığını destekleyen ilave bilgilerdir.

Okulun Eğitime Başlamasıyla Yaşanan Değişiklikler

Bu dönemde ticari denizcilik eğitimi verilmek istenmesinin temelinde, Osmanlı tebaasından ticari denizci kadrosu yetiştirilmesi amacı yatmıştır. İlk etapta bunun ticari gemilere kaptan yetiştirerek yapılabileceği düşünülmüştür. Diğer yandan ticari denizciliğin önemli bir alanı da kılavuzluktur. Hatırlanacağı gibi nizamnamede mezunların kılavuzluk yapabileceğiyle ilgili bir madde de bulunmaktadır. Buna karşın okul açıldıktan yaklaşık sekiz yıl sonra, denizcilikle ilgili fenler öğrenilirken kılavuzlukla ilgili konular da eklendiğinde, mezunların kılavuzluk yapabileceği gündeme gelmiştir. Konuyla ilgili yazışmalarda okul açılmadan önceki durumda, boğazlarda kılavuzluk yapanların vasıflarının yeterli olmadığı, bu nedenle hem Bahriye Dairesi’nin zarar gördüğü hem de gemilerde çatışma ve hasar oluştuğu dile getirilmiştir. Bu nedenle bilinçli kılavuzluk hizmetinin getireceği kolaylık ve yardım karşılığında, yabancı gemilerin belli bir ödeme yapmasının da mümkün olacağı ön görülmüştür. Ancak bu konuda sefaretlere bildirim yapılmışsa da bir cevap alınamamıştır.³²

Bahriye Nezareti’nin hesabına göre, okulun ilk mezunlarını vermeye başlamasıyla, yani açılıştan dört yıl sonra, yıllık bütçe 322.332 kuruşa ulaşmıştır. Tüccar Kaptan Mektebi açıldığından beri, masrafları Bahriye Mektebi bütçesinden karşılanmıştır. Fakat Bahriye Nezareti’nin bu raddeye ulaşan bütçeyi yüklenmesi artık mümkün olmamaktadır. Bu nedenle Kaptan Mektebi’nin senelik masrafının umuma açık diğer okullar gibi Maarif Nezareti tarafından karşılanması, aksi halde bundan böyle okula parasız öğrenci kabul edilmemesi istenmiştir. Ancak ödemelerin üstlenilmesi konusunda Maarif Nezareti’nden olumsuz cevap gelmiştir.³³

Okulun öğrenci sayısının artmasıyla yer sorunu da baş göstermiş ve bu da okul bütçesini arttıran nedenlerden biri olmuştur. Leyli Tüccar Mektebi’nin öğrenci sayısının artmasıyla

29 BOA, Dahiliye Mektubi Kalem (DH.MKT.) 1412/20, 18 Recep 1304 (12 Nisan 1887).

30 DMA, Mektebler 6/59, 19 Mart 1303 (31 Mart 1887).

31 DMA, ŞUB 271/196A, 12 Cumadelahir 1304 (8 Mart 1887); DMA, ŞUB 298/174-A, 6 Recep 1304 (31 Mart 1887); DMA, ŞUB 293/7-A, 27 Zilkade 1304 (17 Ağustos 1887).

32 BOA, Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO) 682/51115/1, 25 Rebiülevvel 1313 (15 Eylül 1895); BOA, BEO 696/52142, 7 Teşrin-i evvel 1311 (19 Ekim 1895); BOA, ŞD. 9/15/11, 25 Rebiülevvel 1313 (15 Eylül 1895).

33 DMA, MKT 660/95, 21 Şevval 1308 (30 Mayıs 1891); BOA, ŞD. 6/47/2, 23 Şevval 1308 (1 Haziran 1891); BOA, ŞD. 6/47/3, 20 Zilkade 1308 (27 Haziran 1891); BOA, ŞD. 6/47/4, 24 Zilkade 1308 (1 Temmuz 1891).

kullanılan eski binalar yeterli gelmemeye başlayınca, 1890 yılında yeni bir bina inşa edilmesi düşünülmüştür. Bahriye Mektebi'nin yanında bulunan, padişahın kullanımı için yapılmış ise de zamanla eskimiş ve padişaha layık olmayan bir hale gelmiş olan Kasrı Hümayun'un Tüccar Kaptan Mektebi'ne dönüştürülmesi uygun görülerek padişah için ise yeni bir kasır inşa edilmesi kararlaştırılmıştır. Bu işlerin masrafının 150.000 kuruş olacağı hesaplanmıştır.³⁴ 20 Şubat 1890'da Padişah, Tüccar Kaptan Mektebi'nin taşınması için Hünkâr Kasrı'nın Bahriye Mektebi'ne terkini onaylanmıştır.³⁵

Bu taşınmanın üstünden beş sene geçtikten sonra, 1895'te, Hünkâr Kasrı'nın boyanması ve çeşitli yerlerinin tamir edilmesi, oluk ve boru işlerinin yapılması gerekmiştir.³⁶ 15.055 kuruş tutacak bu masrafın bütçeden karşılanmasına izin verilmiştir.³⁷ Tüccar Kaptan Mektebi, 1905'te Bahriye Mektebi içine alındıktan sonra Hünkâr Kasrı iyice köhnemiştir. Binanın altına direkler konularak ayakta tutulmaya çalışılmıştır. Ancak bu önlemin de yetmediği görülünce çökme tehlikesi yarattığı veya yangın çıkabileceği gibi ihtimaller düşünülerek, yıkılması için 1912 yılında, Bahriye Nezareti'nden izin istenmiştir.³⁸ Binanın yıkıntılarının kaldırılması ise iki yıl sonra gerçekleşebilmiştir. 1914 yılında yapılan açık arttırma sonucunda 24.300 kuruş bedel ödenerek okul binasının enkazı kaldırılmıştır.³⁹

Öğrenci sayısının artması okul gemisi kullanımını da etkilemiştir. 1893 yılında okulun eğitim gemisi *Müebbed Fütuh*'tur. Brik sınıfına giren bu gemiye, son sınıf öğrencilerinin sığmayacağı anlaşılmış ve geminin değiştirilmesi istenmiştir.⁴⁰ Aynı dönemde öğretmen sayısının artışı da maliyetlerin artmasına neden olan faktörlerden biri olmuştur. Maaşların artmasının yanı sıra örneğin; adada öğretmenlerin kalması için altı ev inşa edilmesi gibi işler de ek maliyete neden olmuştur.⁴¹

Okulun Öğretmen Kadrosu

Okulun öğretmen kadrosunun oluşturulmasına Mart 1887'de başlanmıştır. Nizamname'de belirlenen birinci sınıf dersleri olan Türkçe kıraat ve imla, İlm-i Hesap, Coğrafya, Tarih-i

34 BOA, Yıldız Perakende Başkıtabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK.) 17/45, 27 Cumadelahir 1307 (18 Şubat 1890).

35 DMA, MKT 666/44, 20 Cemaziyelahir 1307 (20 Şubat 1890). Okul çalışanları bu devir için padişaha bir teşekkür mazbatası yollamıştır. Bkz. BOA, Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.) 42/42-002, 2 Recep 1307 (22 Şubat 1890).

36 BOA, İrade Bahriye (İ.BH.) 2/12, 1 Cumadelevvel 1313 (20 Ekim 1895); BOA, BEO 701/52553, 18 Cumadelula 1313 (6 Kasım 1895).

37 BOA, İ.BH. 2/12-2-1, 13 Cumadelevvel 1313 (1 Kasım 1895). Bu karar 6 Kasım'da Bahriye Nezareti'ne bildirilmiştir. Bkz. BOA, BEO 701/52553, 18 Cumadelula 1313 (6 Kasım 1895). Ancak, Aralık ayında halen bu miktarın bütçeye nasıl dahil edileceği yazışmaları yapılmaktadır. Bkz. DMA, Muhasebe 1510/46, 12 Kânun-ı evvel 1311 (24 Aralık 1895).

38 DMA, 1.Daire 54/118, 5 Şubat 1327 (18 Şubat 1912).

39 DMA, Muhasebe 2521A/264, 15 Şubat 1329 (28 Şubat 1914).

40 DMA, MKT 827/33, 10 Muharrem 1311 (24 Temmuz 1893).

41 DMA, Muhasebe 1157/117, 19 Eylül 1305 (1 Ekim 1889).

Resim 2. Bahriye Mektebi bitişiğindeki Tüccar Kaptan Mektebi [tarih belirtilmemiş]. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, erişim 29.03.2022, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91018---0019.jpg>

Osmani, Sarf-ı Türkî, Kara kalem resim, Ameliyat-ı mellahiye ve Jimnastik için bahriye zabitanı arasından, Fransızca için ise dışarıdan bir muallim atanması istenmiştir.⁴² Bu Fransızca öğretmeni, Heybeliada'da Rum Ticaret ve Rehabin okullarında öğretmenlik yapan Kalanti Efendi olmuştur.⁴³ Lisan dersleri haricinde okula tayin edilen öğretmenlerin profili, denizcilikle profesyonel olarak ilgilenen bahriyelilerden seçilerek oluşturulmuştur. Örneğin biri eski Alanya Liman Reisi, diğeri Bahriye Divan-ı Harbi üyesi olan iki kişi muallim olarak atandıktan sonra bazı sebeplerle iş başı yapamayınca, yerlerine *İclaliye* korveti seyr-i sefain memuru Yüzbaşı Raşit ve *Seddülbahir* korveti seyr-i sefain memuru Mülazım Halit Efendiler tayin edilmiştir.⁴⁴ Tarih-i Osmani ve Sarf-ı Osmani dersleri için zabitanan Ethem Kaptan tayin edilirken bu dersleri, öğrencilerin yanı sıra Ticaret-i Bahriye Mektebi

42 DMA, ŞUB 271/196A, 12 Cumadelahir 1304 (6 Mart 1887).

43 DMA, ŞUB 298/174-A, 6 Recep 1304 (31 Mart 1887).

44 DMA, EHB-d 12/24, 18 Haziran 1303 (30 Haziran 1887).

Resim 3. Bahriye Mektebi giriş kapısından Tüccar Kaptan Mektebi görünüşü [tarih belirtilmemiş]. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, erişim 29.03.2022, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90880---0001.jpg>

müdüriyetine de vermesinin istenmesi ilginç bir ayrıntı olarak ortaya çıkmıştır. İlm-i Hesap ve Resim dersleri için Mülazım Mehmet Efendi atanmıştır.⁴⁵ Bazen de bu atamalara itirazlar geldiği görülmüştür. Bunlardan birinde; Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi'nde çalışan bir zabıt, Tüccar Kaptan Mektebi'nde muallimlik yapmak üzere atanmış, ancak dairede zabitan sayısının az olması nedeniyle bu atamasının durdurulması, bunun yerine Donanma'dan birinin atanması istenmiştir.⁴⁶

Ticaret-i Bahriye Kaptan Mektebi'nde Coğrafya-yı umumi dersini veren Mülazım-ı evvel Mehmet Vasıf Efendi, faaliyetleri sonucunda 1895 yılında sanayi madalyası ile şereflendirilmiştir.⁴⁷ Salnamelerde yer alan isimler arasında, Seyr-i sefain ve Heyet-i bahri derslerini veren İsmet Efendi Kaptan ile Hesap ve Müsellesat derslerini veren Raşit

45 DMA, EHB-d 12/25, 20 Haziran 1303 (2 Temmuz 1887).

46 DMA, EHB-d 12/87, 6 Haziran 1304 (18 Haziran 1888).

47 BOA, BEO 547/41016, 27 Kânun-ı evvel 1310 (8 Ocak 1895).

Efendi'nin, okulda uzun yıllar çalışan öğretmenlerden olduğu anlaşılmaktadır. 1890-92 arasında Kol-ı sani Abdullah Efendi Kaptan okul müdürü iken,⁴⁸ 1893'te Kol-ı evvel Tefvik Efendi müdür olmuştur. Bu isimler haricinde, 1890-92 arasında Seyr-i sefain muallimi Kol-ı sani Tahsin Efendi, Gemicilik muallimi Yüzbaşı Raşit Efendi, Hikmet muallimi Yüzbaşı Ali Efendi isimleri de yer almıştır.⁴⁹

Öğretmenler ve dolayısıyla okutulan dersler konusunda ilginç bir ayrıntıya, bir yazışmaya imza atan öğretmenler incelenirken rastlanmıştır. Gerek nizamnamede gerek aşağıda yer alan umumi imtihanlardan derlenen ders programlarında görüleceği gibi İngilizce dersi tedrisatta bulunmamaktadır. Ancak okulun öğretmenlerinin topluca padişaha teşekkürlerini sunduğu bir yazışmada, imzalardan birinin üzerinde "Lisan-ı İngiliz muallimi" ibaresinin bulunduğu tespit edilmiştir.⁵⁰

Okulda öğretmenlik ve bir dönem de müdürlük yapan bir başka isim Hamit Naci (Özdeş) Efendi'dir. Bahriye Mektebi'nden 1877 yılında mezun olduktan sonra çeşitli gemilerde çalışan Hamit Naci, 1890'dan sonra İstanbul'da kalmak istemiş ve Bahriye Mektebi'nde muallim olarak çalışmaya başlamıştır. Salnamelerde yer aldığına göre önce İşarat-ı umumiye, sonra bununla birlikte Topçuluk dersleri vermeye başlamıştır. Ders verdiği konularda kitaplar yazmış ve çeşitli madalyalara layık görülmüştür. Kendisi tarafından kaleme alınan kısa hayat hikâyesinde Hukuk-ı düvel-i bahriye, Hukuk-ı ticaret-i bahriye, Merasim ve teşrifat-ı bahriye, Terbiye-i askeriye gibi dersleri verdiğini de belirtmiştir. Müdürlük yaptığı döneme dair bir belgeye ulaşılmamışsa da, bu dönemdeki öğrencilerin anılarında yer alan bilgiler dolayısıyla, okulun kapanışına yakın bir dönemde müdür olduğu tahmin edilmektedir. Hamit Naci, 1907'de Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'ndeki görevinden istifa etmek suretiyle Bahriye'den emekli olmuştur. Hamit Naci'nin konuyla ilgili önemli bir yönü de, Leyli Tüccar Mektebi 1909'da tamamen kapandıktan sonra, bu konudaki açığı görerek, 1910'da Türkiye'nin ilk özel ticari denizcilik okulu olan *Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebi*'ni kurmuş olmasıdır.⁵¹

48 Salnamede yer alan bu bilgiye karşılık 1890 tarihli bir yazışmada okul müdürü olarak Kaymakam Mehmet Şahap imzasına rastlanmıştır. Bkz. BOA, Y.MTV. 42/42-002, 2 Recep 1307 (22 Şubat 1890).

49 *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1307), 75-76; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1308), 67-68; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1310), 62-63; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1311), 62-63; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1313), 68; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1314), 68; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1315), 60; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1316), 60; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1317), 62; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1318), 62; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1319), 62; *Salname-i Bahri* (Matbaa-i Bahriye, 1320), 62; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1321), 64; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1322), 65; *Salname-i Bahri* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1323), 65.

50 BOA, Y.MTV. 42/42-002, 2 Recep 1307 (22 Şubat 1890).

51 M. Mutlu Karakaya, *Hamit Naci Özdeş ve Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebi* (İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2021), 34-41.

Okulun Öğrencileri

Okulun açıldığı ilk yıl birinci sınıfa, planlandığı gibi 25 kişi kabul edilmiştir.⁵² Bunlar arasında İsmail Hakkı (Durusu) da bulunmaktadır. Okulun 1891 yılındaki ilk mezunlarından olan İsmail Hakkı Kaptan, 15 Mayıs 1919'da *Atatürk*'ün Samsun'a gitmek üzere bindiği Bandırma Vapuru'nun kaptanıdır.⁵³ 25 kişi olarak eğitime başlayan bu ilk sınıftan 13 kişi mezun olmuştur.⁵⁴ Öğrenciler okula alınırken okuma yazma ve belli bir dereceye kadar hesap ve coğrafya bilmesi şartı konulmasına rağmen, gerek bu ilk sınıftan ve gerekse daha sonraki sınıflardan bazı öğrencilerin “şiddet-i gabavet-i zihniyesi” kısaca anlayış kıtlığı nedeniyle okuldan çıkarıldığı tespit edilmiştir.⁵⁵ Sınıf mevcutlarının 25'te tutulması kuralı ise, ilerleyen yıllarda uygulanmamış ve 27, 29, 34, 35 kişilik sınıflar oluşturulmuştur. Bu yoğunluğa genelde birinci sınıfta rastlanması nedeniyle, fazla mevcutlu sınıf oluşturmanın bir sebebi; yukarıda bir örneği verildiği gibi birinci sınıftan sonra bazı öğrencilerin okuldan ayrılması olarak tahmin edilmiştir. İkinci sebep olarak ise; okul mevcudunun toplamda 100'e ulaşmaması nedeniyle, sınıfların öğrenci sayılarında esnek davranıldığı düşünülmektedir.

Bazı belgelerde okulun 1899'a kadar 153 kaptan mezun verdiği⁵⁶ ya da okuldan toplam olarak 281 mezun çıktığı⁵⁷ bilgilerine rastlanmışsa da bu rakamlar, yetersiz belge ve bilgi nedeniyle doğrulanamamıştır. Ancak elimizde olan *İmtihan-ı Umumi Cetvelleri, Yoklama Defteri* bilgileri ve yazışmalar karşılaştırılarak mezun sayıları tespit edilmeye çalışıldığında, 281 mezun sayısı kabul edilebilir bir rakam olarak görünmektedir.⁵⁸

52 DMA, Mektebler, 6/59, 19 Mart 1303 (31 Mart 1887).

53 *Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi 2*, Haz. Şükrü Yaman (İstanbul: Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları, 1999), 176-177.

54 *İmtihan-ı Umumi Cetveli* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1307), 29. Bu belgede 14 kişilik sınıftan bir kişinin umumi imtihana girmediği ve 13 kişinin mezun olduğu belirtilmesine rağmen başka bir belgede ilk mezunların sayısının 14 olduğu yazılmıştır. Bkz. DMA, MKT 653/127, 23 Şaban 1308 (3 Nisan 1891). Ayrıca bu 14 kişinin fotoğraflarının ve kendi el emekleri olan levhaların Mabeyn-i Hümayun'a gönderildiği de ifade edilmiştir. Bkz. DMA, MKT 657/57, 22 Ramazan 1308 (1 Mayıs 1891). Aynı konuda *Ceride-i Bahriye*'de de bir haber yayınlanmıştır. Ancak burada mezun sayısı 13 olarak ifade edilmiş ve fotoğraflarla beraber kendi hazırladıkları levhaların padişaha sunulduğu, bu efendilerin Sanayi-i Nefise Madalyası ile telif edildikleri belirtilmiştir. Bkz. “Vaka-yı Dahiliye-i Bahriye”, 36.

55 DMA, ENV 4467/39, [t.y.], s.38A; DMA, ŞUB 306/106-A, 21 Rebiülahir 1306 (25 Aralık 1888).

56 DMA, MKT 1210/62, 9 Rebiülahir 1317 (17 Ağustos 1899).

57 BOA, Y. MTV. 277/88, 22 Cumadelahir 1323 (24 Ağustos 1905).

58 Okulun eğitim verdiği her yıl için öğrenci sayısını gösteren *İmtihan-ı Umumi Cetvelleri* elimizde olmadığından bu listelerdeki üçüncü sınıf mevcutları üzerinden bazı tahminler yaparak mezun sayısına ulaşılmaya çalışılmıştır. Buna göre 281 rakamı doğrulanamasa da mezun sayısının en fazla 300 civarında olabileceği görülmüştür. Bu farkın ve ihtimalin sebebi ara sınıflara öğrenci alımı olmasıdır. Örneğin, bkz. DMA, EHB.d. 60/48, 21 Şevval 1322 (29 Aralık 1904). Bu yazışmada 23 kişi mezun olduğu belirtilmişken, elde olan iki yıl önceki *İmtihan-ı Umumi Cetveli*'nde ikinci sınıf sekiz kişi olarak görülmektedir. Bu durum, 15 kişinin üçüncü ve dördüncü sınıfta okula alındığını göstermektedir. Benzeri ara alımların başka yıllarda da gerçekleşmiş olma ihtimali vardır.

Resim 4. Tüccar Kaptan Mektebi mezunları [tarih belirtilmemiş]. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, erişim 29.03.2022, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90880---0011.jpg>

Okulun açıldığı ilk yıllarda olmasa da, sonraki yıllarda Rum çocuklarının okula alınması kabul edilmiştir. Elde bulunan umumi sınav listelerindeki isimler incelendiğinde Rum ismine hiç rastlanmadığı için seyrek ve az sayıda olduğu düşünülen bu başvuruların birinde Bahriye Mektebi'ne dilekçe verilerek, Petro ve Kosti adındaki iki Rum çocuğunun fakir ve ihtiyaç sahibi olduğu belirtilmiş ve okula kayıtlarının yapılması istenmiştir.⁵⁹ Bunun yanı sıra okulun parasız yatılı olması nedeniyle, babası ölmüş ve zor durumda kalmış öğrencilerin okula alınma taleplerine de rastlanmıştır.⁶⁰

59 DMA, MKT 1290/46, 10 Recep 1318 (3 Kasım 1900).

60 BOA, BEO 946/70897, 1 Zilhicce 1314 (5 Mayıs 1897).

Resim 5. Tüccar Kaptan Mektebi mezunları [tarih belirtilmemiş]. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi, II. Abdülhamid Han Fotoğraf Albümleri, erişim 29.03.2022, <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-92---0013.jpg>

Okuldaki sosyal hayatla ilgili olarak az da olsa bazı bilgilere ulaşılmıştır. Bunlardan biri, bütün diğer bahriye okullarının öğrencileriyle beraber Leyli Tüccar Kaptan Mektebi öğrencilerinin de yaz döneminde Kağıthane’de düzenlenen ziyafetlere katılmış olduğudur. Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Leyli Tüccar Kaptan Mektebi ile beraber Mekteb-i Rüşdiye-i Bahriye öğrencileri bu ziyafetlere katılmışlardır.⁶¹ Okulda gerçekleştirilen bir başka önemli faaliyet sünnet olmamış öğrencilerin sünnet ettirilmesidir.⁶² Öğrencilere tanınan başka bir imkân da umumi imtihanlarını bitiren öğrencilerden isteyenlere, Ramazan Bayramını ailelerinin yanında geçirmek üzere sıralarına gitme izni verilmiş olmasıdır.⁶³

61 BOA, Y.PRK.ASK. 91/23, 18 Zilkade 1310 (3 Haziran 1893).

62 DMA, MKT 660/80, 19 Şevval 1308 (28 Mayıs 1891).

63 BOA, Y.MTV. 197/118, 18 Şaban 1317 (22 Aralık 1899).

Eğitim-Öğretim Dönemi, Dersler ve Sınavlar

Kuruluş nizamnamesinin 19. maddesi uyarınca, okulun tatil tarihlerinin Bahriye Mektebi'ne göre düzenlenmesi uygun görülmüştür. Bunun anlamı eğitim-öğretim yılının da Bahriye Mektebi ile aynı olmasıdır. Rumi 1305 (1889-1890) ile Rumi 1318 (1902-1903) yılları arası döneme ait ulaşabildiğimiz dokuz adet *İmtihan-ı Umumi Cetveli* 'nde hem Bahriye Mektebi hem de Tüccar Kaptan Mektebi öğrencilerinin not listelerinin olması bu sistemin uygulandığını göstermektedir. Yine nizamnamenin 9. ve 11. maddelerine göre öğrenciler, üç ayda bir hususi imtihana, yıl sonunda ise umumi imtihana girmelidir. Umumi sınavların Bahriye Nezareti'nce seçilecek mümeyyizlerin gözetiminde yapılacak olması da devam ettirilen kurallardan olmuştur.⁶⁴ Bu mümeyyizler, üst düzey bahriye bürokratları ve albay rütbesinde fırkateyn komutanları gibi belli seviyedeki bahriye kadroları arasından seçilmiş ve isimleri her yıl cetvelin son sayfalarında yayınlanmıştır.

İmtihan-ı Umumi Cetvelleri'nde yer alan bilgilerle, yazışmalarda geçen bilgiler birleştirildiğinde eğitim-öğretim yılının Rumi yıla göre ayarlandığı tespit edilmiştir. Örneğin; "1306 sene-i tedrisiyesi" olarak ifade edilen tedrisat dönemi 1890-1891 eğitim-öğretim yılına denk düşmektedir. Ancak yine de bu sistemin bugünkü uygulama ile tam olarak örtüşmediği belirtilmelidir. Günümüz sisteminde Eylül 1890'de başlayıp Haziran 1891'de bitmesi gereken eğitim-öğretim dönemi, o yılların takvimine göre Mart 1890'da başlayıp, Şubat 1891'de bitmektedir. Örnek olarak verilen bu dönemde öğrencilerin, en geç Şubat 1891 içinde umumi imtihanlara girmiş ve okulun ilk mezunları olarak okuldan çıkmış olmaları gerekmektedir.⁶⁵

Ulaşılabilen *İmtihan-ı Umumi Cetvelleri* aracılığıyla sınıflara göre oluşturulan ders programı aşağıdaki tablolarda yer almıştır.

64 BOA, Y.MTV. 74/88, 20 Recep 1310 (7 Şubat 1893); BOA, Y.MTV. 89/125, 21 Recep 1311 (28 Ocak 1894).

65 Umumi imtihan dönemi esas olarak Rumi yıla göre yorumlanmalıdır. Rumi yıl Mart'ta başlayıp Şubat'ta bitmektedir. Okulun ilk yıllarında umumi imtihan dönemi, örneğin 1306 ders yılı için "*1307 sene-i tedrisiyesi Martına kadar tahsil etmiş oldukları derslerden*" ifadesiyle belirlenmiştir. Bu ifade, öğrencilerin biten ders yılından sonraki yılın başında sınavlara girdiği ve bunun da mezuniyet yılını değiştirdiği gibi bir yanlışlığa yol açmaktadır. En son 1307'de yer aldığı düşünülen bu ifadede daha sonra vazgeçilmiştir. 1308'den itibaren aynı ders yılının sonu yani Kânun-ı sani - Şubat ayları umumi imtihan dönemi olarak belirlenmiştir.

Tablo 1. Birinci Sınıf Ders Tablosu									
DERSLER									
TEDRİSAT YILI	Gemicilik	Harf-i Terakki	Tarih-i Osmani	Fransızca	Kıraat-ı Terakki	Coğrafya	Resim		
1303 (1887-88)	İlim-i Hesap	Harf-i Terakki	Tarih-i Osmani	Fransızca	Kıraat-ı Terakki	Coğrafya	Resim		
1304 (1888-89)	İlim-i Hesap	Uslu-i Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	
1305 (1889-90)	İlim-i Hesap	Mülâhhas Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	
1306 (1890-91)	İlim-i Hesap	Mülâhhas Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	
1307 (1891-92)				Derslere ilişkin belge bulunamamıştır					
1308 (1892-93)	İlim-i Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	Usul-i İmla	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	
1309 (1893-94)				Derslere ilişkin belge bulunamamıştır					
1310 (1894-95)	İlim-i Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	İmla	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	
1311 (1895-96)	İlim-i Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	İmla	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	
1312 (1896-97)	İlim-i Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	İmla	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	İlim-i Hal
1313 (1897-98)				Derslere ilişkin belge bulunamamıştır					
1314 (1898-99)	Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	İmla	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	Akaid-i Diniye
1315 (1899-1900)	Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	İmla	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	Akaid-i Diniye
1316 (1900-01)	Hesap	Hendese	Tarih-i Osmani	Fransızca	Kıraat ve Kavaid-i Türki	Coğrafya-yı Umumi	Kara kalem resim	Ayak talimi	Akaid-i Diniye

Tablo 1. Birinci Sınıf Ders Tablosu

TEDRİSAT YILI	DERSLER
1317 (1901-02)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1318 (1902-03)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1319 (1903-04)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1320 (1904-05)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1321 (1905-06)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1906'dan 1909'a kadar Bahriye Mektebi bünyesinde verilen derslere ilişkin belge bulunamamıştır	
Kaynak: İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1305), 15-16; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1306), 16-19; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1307), 19-22; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1309), 22-25; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, [t.y.]), 25-28; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1312), 23-25; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1313), 21-24; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1317), 22-25; İmtihan-ı Umumi Cetveli (Matbaa-i Bahriye, 1318), 15-16; Enes Sayım, "1886-1905 Tüccar Kaptan Mektebi" (Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi, 2019), 28,43; Koray Kuzay, "İ.T.Ü. Denizcilik Fakültesi Tarihi'ne Dair," Denizati 9 3-4 (Mart-Nisan 1995), 30-32.	

Tablo 2. İkinci Sınıf Ders Tablosu										
DERSLER										
TEDRİSAT YILI	Cebir-i Adi	Müsellesat-ı Müsteviye ve Logaritma	Usul-i Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kitabet	Tarifat-ı Arma	Kara kalem resim	Jimnastik	
1304 (1888-89)	Cebir-i Adi	Müsellesat-ı Müsteviye ve Logaritma	Usul-i Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kitabet	Tarifat-ı Arma	Kara kalem resim	Jimnastik	
1305 (1889-90)	Cebir-i Adi	Müsellesat-ı Müsteviye ve Logaritma	Mülahhas Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kitabet-i Osmaniye	Tarifat-ı Arma	Kara kalem resim	Jimnastik	
1306 (1890-91)	Cebir-i Ala	Müsellesat-ı Müsteviye ve Logaritma	Mülahhas Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kitabet-i Osmaniye	Tarifat-ı Arma	Kara kalem resim	Jimnastik	
1307 (1891-92)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1308 (1892-93)	Cebir	Müsellesat-ı Müsteviye	Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Arma Tarifatu	Kara kalem resim	Jimnastik	Cografya-yı Osmani
1309 (1893-94)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1310 (1894-95)	Cebir	Müsellesat-ı Müsteviye	Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Gemicilik	Resim	Jimnastik	Cografya-yı Osmani
1311 (1895-96)	Cebir	Müsellesat-ı Müsteviye	Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Gemicilik	Resim	Jimnastik	Cografya-yı Osmani
1312 (1896-97)	Cebir	Müsellesat-ı Müsteviye	Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kavaid-i Kitabet	Gemicilik	Resim	Jimnastik	Cografya-yı Osmani
1313 (1897-98)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1314 (1898-99)	Cebir	Müsellesat-ı Müsteviye	Hendese	Tarih-i Umumi	Fransızca	Kavaid	Gemicilik	Kara kalem resim	Jimnastik	Cografya-yı Osmani

Tablo 2. İkinci Sınıf Ders Tablosu

TEDRİSAT YILI	DERSLER									
	Cebir	Müsellesat-ı Müsteviye	Hendese	Tarih-i umumi	Fransızca	Kavaid	Kara kalem resim	Jimmastik	Coğrafya-yı Osmani	
1316 (1900-01)										
1317 (1901-02)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1318 (1902-03)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1319 (1903-04)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1320 (1904-05)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1321 (1905-06)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1906'dan 1909'a kadar Bahriye Mektebi bünyesinde verilen derslere ilişkin belge bulunamamıştır										
Kaynak: <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1305, 15-16; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1306, 16-19; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1307, 19-22; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1309, 22-25; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , [t.y.], 25-28; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , Matbaa-i Bahriye, 1312, 23-25; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1313, 21-24; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1317, 22-25; <i>İmtihan-ı Umumi Cerveli</i> , 1318, 15-16; Sayın, "1886-1905", 28; Kuzay, "İ.T.Ü. Denizcilik Fakültesi Tarihî'ne Dair", 30-32.										

DERSLER									
TEDRİSAT YILI	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet ve Cerr-i Eskal	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik Fenni	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet-i Osmaniye	Fransızca	Merasim ve İhtiramat-ı Bahriye
1305 (1889-90)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet ve Cerr-i Eskal	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik Fenni	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet-i Osmaniye	Fransızca	Merasim ve İhtiramat-ı Bahriye
1306 (1890-91)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye (Cerr-i Eskal)	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik Fenni	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet-i Osmaniye	Fransızca	Merasim ve İhtiramat-ı Bahriye
1307 (1891-92)	Derslere ilişkin belge bulunmamıştır								
1308 (1892-93)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik Fenni	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Sulu boya resim
1309 (1893-94)	Derslere ilişkin belge bulunmamıştır								
1310 (1894-05)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Resim
1311 (1895-96)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Resim
1312 (1896-97)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Resim
1313 (1897-98)	Derslere ilişkin belge bulunmamıştır								
1314 (1898-99)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Resim
1315 (1899-00)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Resim
1316 (1900-01)	Heyet-i Felekiye	Seyr-i Sefain	Hikmet-i Tabiiye	Müsellesat-ı Küreviye	Gemicilik	Mebadi-i İnşaiye	Kitabet	Fransızca	Resim
1317 (1901-02)	Derslere ilişkin belge bulunmamıştır								

Tablo 3. Üçüncü Sınıf Ders Tablosu

TEDRİSAT YILI	DERSLER
1318 (1902-03)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1319 (1903-04)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1320 (1904-05)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1321 (1905-06)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır
1906'dan 1909'a kadar Bahriye Mektebi bünyesinde verilen derslere ilişkin belge bulunamamıştır	

Kaynak: *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1306, 16-19; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1307, 19-22; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1309, 22-25; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, [t.y.], 25-28; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1312, 23-25; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1313, 21-24; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1317, 22-25; *İmtihan-ı Umumi Cerveli*, 1318, 15-16; Sayım, "1886-1905", 28; Kuzay, "İ.T.Ü. Denizcilik Fakültesi Tarihi'ne Dair", 30-32.

Tablo 4. Dördüncü Sınıf Ders Tablosu

DERSLER									
TEDRİSAT YILI	Heyet-i Bahriye ve Âlat-ı Rasadiye	Buhar Makineleri	Gemicilik Fenni	Fransızca	Hukuk-ı Umumiye-i Bahriye	İşarat-ı Umumiye	Kitabet-i Osmanîye	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri
1306 (1890-91)									
1307 (1891-92)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır								
1308 (1892-93)	Heyet-i Bahriye ve Âlat-ı Rasadiye	Buhar Makineleri Tarifatu	Gemicilik Fenni	Fransızca	Hukuk-ı Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye ve Merasim	Kitabet-i Osmanîye	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri
1309 (1893-94)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır								
1310 (1894-95)	Heyet-i Bahriye	Buhar Makineleri Tarifatu	Gemicilik	Fransızca	Hukuk-ı Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye	Kitabet	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri
1311 (1895-96)	Heyet-i Bahriye	Buhar Makineleri Tarifatu	Gemicilik	Fransızca	Hukuk-ı Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye	Kitabet	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri
1312 (1896-97)	Heyet-i Bahriye	Buhar Makineleri Tarifatu	Gemicilik	Fransızca	Hukuk-ı Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye	Kitabet	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri
1313 (1897-98)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır								
1314 (1898-99)	Heyet-i Bahriye	Buhar Makineleri Tarifatu	Gemicilik	Fransızca	Hukuk-ı Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye	Kitabet	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri
1315 (1899-00)	Heyet-i Bahriye	Buhar Makineleri Tarifatu	Gemicilik	Fransızca	Hukuk-ı Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye	Kitabet	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defteri

Tablo 4. Dördüncü Sınıf Ders Tablosu

TEDRİSAT YILI	DERSLER									
	Heyet-i Bahriye	Buhar Makinelere Tarihi	Gemicilik	Fransızca	Hukuk-i Bahriye-i Düvel	İşarat-ı Umumiye	Kitabet	Ticaret-i Bahriye Kanunnamesi	Usul-i Defterî	Resim
1316 (1900-01)										
1317 (1901-02)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1318 (1902-03)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1319 (1903-04)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1320 (1904-05)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1321 (1905-06)	Derslere ilişkin belge bulunamamıştır									
1906'dan 1909'a kadar Bahriye Mektebi bünyesinde verilen derslere ilişkin belge bulunamamıştır										

Kaynak: İmtihan-ı Umumi Cetveli, 1307, 19-22; İmtihan-ı Umumi Cetveli, 1309, 22-25; İmtihan-ı Umumi Cetveli, [t.y.], 25-28; İmtihan-ı Umumi Cetveli, 1312, 23-25; İmtihan-ı Umumi Cetveli, 1313, 21-24; İmtihan-ı Umumi Cetveli, 1317, 22-25; İmtihan-ı Umumi Cetveli, 1318, 15-16; Sayım, "1886-1905", 28; Kuzay, "İ.T.Ü. Denizcilik Fakültesi Tarihi'ne Dair", 30-32.

Yukarıdaki tablolarda, okulda uygulanmış olan ders programı yer almıştır. Bu programın, nizamnamede belirlenen programdan farklı olduğu görülmektedir. Nizamnamede birinci sınıftan başlayarak dört yıl boyunca ‘Ameliyat-ı mellahiye’ adı ile yer alan, denizcilik uygulamalarına dayalı pratik dersin, programa ya da umumi imtihanlar arasına hiç girmediği anlaşılmaktadır. Programda ‘Gemicilik’ olarak yer alan dersin ise asıl olarak ‘Gemicilik Fenni’ yani teorik bir ders olma ihtimali daha büyüktür. Nizamnamede olduğu halde dört yıl boyunca programa hiç girmemiş başka bir ders ise ‘Rumca’dır. Derslerden alınabilecek en yüksek puan 45 olarak belirlenmiştir. Sadece ‘Ayak talimi/Jimnastik’ ve ‘Resim’ dersleri 20 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Nizamnamede, özellikle ikinci sınıftan itibaren denizcilikle ilgili ders yoğunluğunun artması, öğrencilerin denizcilığe çok iyi hazırlanmasının amaçlandığını göstermektedir. Buna karşılık uygulamada aynı sistem takip edilmemiştir. Okulda uygulanan programda üçüncü ve dördüncü sınıflarda denizcilığe dair derslerin sayısı artsa da, nizamnamedeki yoğunluğun yakalanamadığı görülmektedir. Belki de bu nedenle eğitimi zayıf kalan okulun mezunları bir süre sonra iş bulmakta zorlanmış ve hatta girdikleri sınavları veremeyip, gedikli sınıfına dahi geçememişlerdir.

Resim 6. Leyli Tüccar Kaptan Mektebi öğrencileri gemicilik dersinde [tarih belirtilmemiş]. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Alb. 73-05.

Mezunların Karşılaştıkları Sorunlar

Okuldan mezun olduktan sonra karşılaşılan problemlerden biri “redif olarak askere alınma meselesi” olmuştur. 1899 yılında Tüccar Kaptan Mektebi’nden mezun olan Trabzonlu Mehmet Kaptan uzun yıllar İdare-i Mahsusa vapurlarında çalıştıktan sonra Osmanlı ticari gemilerinde kaptan olarak çalışmaya başlamıştır. 1910 yılında bu gemilerden biri olan *Uhuvvet* vapurunda çalışırken, Trabzon Redif Taburu Kumandanlığı’ndan askere alma çağrısı gelmiştir. Oysa okul nizamnamesinin 18. maddesinde, mezunların bahriyede hizmet verdiği müddetçe askerlikten muaf olacakları hükmü vardır. 21. maddede ise bahriye hizmetinin içeriği, “İdare-i Mahsusa vapurları ve diğer Osmanlı ticari gemileri ya da Osmanlı ticari bahriyesini geliştirmek için kurulacak şirketlerde çalışılması” olarak açıklanmıştır. Mehmet Kaptan askere alma çağrısına okul nizamnamesini göstererek itiraz edince, Harbiye Nezareti bir çelişkiye dikkat çekmiştir. Redif Kanunu’nun 24. maddesine göre yüksek mektep mezunları, ancak devlet hizmetinde çalıştığı sürece askerlikten muaf olabilmektedir. Konu Şura-yı Devlet’e aktarılnca, okulun mezunlarının İdare-i Mahsusa ve diğer Osmanlı ticari gemilerine tayinlerinin, nizamnamede yazdığı gibi kanuni bir zorunluluk olarak yapılması nedeniyle, bu görevleri sırasında redif hizmetinden muaf tutulmaları gerektiğine karar verilmiştir. Sadaret bu kararı, Harbiye ve Bahriye nezaretlerine bildirmiştir.⁶⁶

Okul mezunlarının bir başka problemi “iş bulma meselesi” olarak kendini göstermiştir. Mezunların iş bulmasına dair ulaşılabilmiş en eski tarihli belgede, 1891 yılında ilk mezunlar arasında bulunan öğrencilerden Vidinli Hüsnü Efendi ile Eğrikapılı Mustafa Natık Efendinin, 250 kuruş maaş ve mülazım rütbesiyle Şirket-i Hayriye İdaresi’nde işe başladığı görülmektedir.⁶⁷ Bunun yanı sıra yine ilk mezunlardan olan İsmail Hakkı’nın (Durusu) da mezun olur olmaz İdare-i Mahsusa vapurlarında çalışmaya başladığı bilinmektedir.⁶⁸ Bir sonraki dönem olan 1892 mezunlarının isim listesi, İdare-i Mahsusa ve diğer özel şirketlerde işe alınmaları amacıyla ilgili makamlara bir dilekçe eşliğinde havale edilmiştir.⁶⁹

1893 yılından itibaren iş bulma meselesi bir sorun olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. 2 Mayıs 1893’te Bahriye Nazırı Hasan Paşa, padişaha yaptığı başvuruda, mezunların iş bulamama nedeniyle “sızlandıklarını” belirtmiştir. Bu yazı, Hasan Paşa’nın Şubat 1893 mezunlarından şikâyetler aldığını göstermektedir. Hasan Paşa’nın bu durumu gidermek için bulduğu çözüm, Tüccar Kaptan Mektebi’nden isteyenlerin işaretçi, torpidocu ve topçu kısımlarına ayrılarak üçüncü gedikli (*gedikli-i salis*) sınıfına kaydolmaları olmuştur.⁷⁰

66 BOA, ŞD. 653/80/5, 18 Muharrem 1329 (19 Ocak 1911); BOA, ŞD. 653/80/2, 29 Safer 1329 (1 Mart 1911); BOA, ŞD. 653/80/3, 15 Rebiülevvel 1329 (16 Mart 1911); BOA, BEO 3897/292232/2, 23 Rebiülevvel 1329 (24 Mart 1911); BOA, BEO 3897/292232/1, 25 Cumadelevvel 1329 (24 Mayıs 1911).

67 DMA, MKT 660/83, 21 Şevval 1308 (30 Mayıs 1891).

68 *Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihçesi* 2, 177.

69 DMA, MKT 665/71, 25 Şaban 1309 (25 Mart 1892).

70 DMA, ŞUB 372/148A, 15 Şevval 1310 (2 Mayıs 1893); DMA, Mektepler 54A/20, 9 Safer 1322 (25 Nisan 1904).

İlerleyen zamanlarda bu çözümün sadece öğrencilere değil, hali hazırda denizde çalışanlara da cazip geldiği görülmektedir. 1892 mezunlarından olan Mehmet Rifat Efendi mezuniyetinden sonra altı yıl gemilerde briç kâtipliğinde çalışırken, kendisinden sonra mezun olanların ikinci gedikli (*gedikli-i sani*) sınıfa alınmış olduğunu, kendisinin ise briç kâtiibi olarak kaldığını belirterek üçüncü gedikli sınıfına alınmayı talep etmiştir.⁷¹ 1899 yılında yapılan yazışmalardan da durumun aynen devam ettiği anlaşılmaktadır. Leyli Tüccar Kaptan Mektebi mezunlarının çoğu, şirket ve tüccar gemilerinde iş bulamamaları nedeniyle askeriyede briç kâtipliğiyle gedikli sınıfında hizmet vermeye devam etmişlerdir.⁷²

1903 yılı ise Leyli Tüccar Kaptan Mektebi mezunlarının neredeyse hepsinin açıkta kaldığı, iş bulamadığı yılların başlangıcı olmuştur. Bahriye Nazırı, bu yıl itibarıyla mezun olan 22 kişinin İdare-i Mahsusa, Şirket-i Hayriye ve Haliç-i Dersaadet Şirket-i Hayriyesi vapurlarına ve diğer tüccar gemilerine yerleştirilmesi için Liman Başkanı'na 7 Şubat 1903 tarihli bir tezkire yollamıştır. Ancak Liman Başkanı, bunun mümkün olamayacağını çünkü her vapurun bir kaptanı olduğu ve ayrıca idarelerin bünyesinde pek çok mülazım kaptan da bulunduğu cevabını vermiştir. Bu sıralarda İdare-i Mahsusa çok sayıda kaptanı işten çıkartmıştır. Liman Başkanı'nın açıklamasından anlaşıldığı kadarıyla yeni mezunların gemilere kaptan olarak yerleştirilmesi mümkün görülmemekte ve hatta yeni mezunların bu işi layıkıyla yapamayacağını düşünülmektedir. Bu düşünce doğrultusunda mezunların başlangıçta dört yüz kuruş maaşla, üç-dört sene kadar ser dümen ve lostromo hizmetlerinde kullanılması, sonra yer açıldıkça kaptanlığa geçmeleri tavsiye edilmiştir. Liman Başkanı bu görüşlerinin yanı sıra, yelkenli gemilerin kaptanlarının okuma yazmaktan uzak olmaları nedeniyle denizcilik fenleri ve kurallarını bilmediklerinden bahsederek, yüz rüsum tonalitolu ve daha büyük gemilerde yazıcı sıfatıyla mezunların atanmasının mecbur tutulmasını önermiştir.⁷³

Okulun kuruluş nizamnamesininin 21. maddesinde; mezunların, iki-üç sene süreyle gemilerde hesap memuru, yazıcı gibi işlerde çalıştırılmaları, başarılı olurlarsa kaptanlık yapmaları koşulu olmasına rağmen Liman Başkanı'nın bu uyarıları yapması, nizamname şartlarının uygulanmadığını akla getirmektedir. Diğer yandan 1903 mezunları, Ağustos ayında yani mezun olduktan sekiz ay sonra, halen gedikli olarak kabul edilmediklerini ve İdare-i Mahsusa, Şirket-i Hayriye ve diğer Osmanlı sancağını hamil kumpanya vapurlarında iş de bulamadıkları için han köşelerinde sefalet çektiklerini anlatan tezkireler yazmıştır.⁷⁴ Bu sorunu çözmek için Bahriye Nezareti'nce Liman Başkanı'nın görüşleri doğrultusunda harekete geçilmiştir.⁷⁵ Ayrıca, İzmir'de bulunan Şirket-i Hamidiye Müdüriyeti'ne Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nden mezun olanların üç-dört yüz kuruş maaşla vapurlarda serdümen

71 DMA, Islahat 154/22, 24 Teşrinievvel 1314 (6 Aralık 1898).

72 DMA, MKT 1210/62, 9 Rebiülahir 1317 (17 Ağustos 1899).

73 DMA, Umumi Evrak 118/315, 27 Zilkade 1320 (25 Şubat 1903).

74 DMA, Umumi Evrak 118/316, 28 Temmuz 1319 (10 Ağustos 1903).

75 DMA, Umumi Evrak 118/315, 19 Recep 1321 (11 Ekim 1903).

ve lostromo olarak üç dört yıl çalıştırılmalarını ve kaptanlarından şahadetname alarak liyakat gösterenlerin yer açıldıkça üçüncü, ikinci, birinci kaptanlıkta kullanılmalarını isteyen bir yazı gönderilmiştir.⁷⁶

1904 mezunlarının gelişiyile birlikte, iş bulma konusu kimsenin çözemediği bir sorun haline gelmiştir. Mezunlar iş bulma amacıyla ardı ardına altı dilekçe kaleme alarak, parasız ve sefalet içinde kaldıklarını belirtmişlerdir.⁷⁷ İlk dilekçeyi imzalayan 24 kişi, hem kendilerinin karşılaştıkları sorunlara hem de ticari denizciliğin gelişmesi için yapılması gerekenlere dikkat çekmiştir. Bu dilekçede belirtildiğine göre, mezunlardan birkaçı Reji ve İdare-i Mahsusa'da iş bulmuş, diğerleri ise açıkta kalmıştır. Bunun en büyük sebebi, devlet ve memlekete ait vapur şirketlerinin sayısının az olmasıdır. İzmir ve Midilli'de üç-dört şirket varsa da bunların sahipleri Hristiyan olduğu için çalışanlarını Yunanlılardan seçmektedirler. Diğer yandan İdare-i Mahsusa otuz-kırk yıldır ıslah olunmamıştır. Burada çalışanlar asker ve harp zabıtlarından seçilmekte olduğundan mülki kaptanlara iş kalmamaktadır. Şirket-i Hayriye aslında gelişen bir şirkettir ama Bahriye Nezareti, İdare-yi Mahsusa'yı geliştirmek vaadiyle oyalanıp, bu şirketin gelişimini engellemektedir. Bu şirketlerin büyümesine ve yenilerinin kurulmasına imkân tanınmadıkça, okulun mezun vermesine gerek yoktur. Hatta okulun bir süre kapatılması mezunların iş bulmasını ve dolayısıyla da sefalet çekmesini önleyebilecektir.⁷⁸ Mezunlar, sorunları ve çözümleri böylece ortaya koyduktan sonra, karşılık olarak Bahriye'de işe alınamayacakları cevabını alınca bir dilekçe daha kaleme almışlardır. Bu defa dilekçedeki imza sayısı 21 kişiye düşmüştür. Dilekçede, ticari gemilerde iş bulamayan mezunların bazılarının, harp gemilerinde topçu kaptanı veya işaret memuru unvanıyla gedikli sınıfta işe başladığını belirterek, kendilerine bir memuriyet sağlanamayacaksa yabancı gemilerde çalışmalarına izin verilmesini talep etmişlerdir.⁷⁹ Bundan sonra verilen dilekçelerde her defa imza sayısının düştüğü dikkati çekmektedir. İmza sayısı 15 olan dördüncü dilekçede şikâyetler, Bahriye Nezareti'ne yönlendirilmiştir. Çünkü Padişah tarafından Bahriye Nezareti'ne mezunlara iş bulma emiri verilmiş olsa da, Nezaret merhamet göstermemekte, feryatlarını dikkate almamaktadır. Bu nedenle çoğunluğu taşralı olan mezun grubu han köşelerinde sefil halde kalmıştır. Dördüncü dilekçede, iş verilemeyecekse yabancı gemilerde çalışmaya izin verilmesi talebi tekrar edilmiştir.⁸⁰ 9 Mart 1904'te altıncı defa yapılan başvuruda, iş arayan sayısının 12'ye düştüğü görülmektedir. Bu düşüşün sebebinin iş bulmaktan çok, denizcilik sektöründe iş aramaktan vazgeçmek olduğu tahmin edilmektedir. Çünkü Bahriye Nazırı

76 DMA, MKT 1475/64, 7 Ramazan 1321 (27 Kasım 1903). Ayrıca bkz. Mutlu Karakaya, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Deniz Ticaret Mekteplerinin Gelişimi," *Marmara Üniversitesi VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (İstanbul: İstanbul Yayınları, 2016), 115.

77 BOA, BEO 2271/170298/1, 22 Zilkade 1321 (9 Şubat 1904).

78 BOA, BEO 2271/70298/2, 22 Kânun-ı Sani 1319 (4 Şubat 1904).

79 BOA, BEO 2277/170703/1, 29 Zilkade 1321 (16 Şubat 1904); BOA, BEO, 2277/170703/2, 1 Şubat 1319 (14 Şubat 1904).

80 BOA, BEO 2283/171158/3, 9 Şubat 1319 (22 Şubat 1904).

“binlerce dilekçe yazılsa da Bahriye Nezareti’nden bir şey beklememelerini” açıkça ifade etmiştir.⁸¹ Mezunlar bu son dilekçelerine diğerlerine göre daha sert bir karşılık almışlardır. Öncelikle dilekçeyi yazmak için Babıâli’nin karşısındaki bir kahvehanede toplandıklarında polis tarafından dağılmaları için uyarılmış, bu uyarıyı dikkate alınmayınca tutuklanmışlardır. Haklarında yapılacak muamelenin kararı Sadaret’e bırakılmıştır.⁸² Sadaret’ten gelen cevapta, devletin bir mecburiyeti olmadığı halde okul mezunlarının Şirket-i Hayriye, İdare-i Mahsusa ve Liman Başkanlığı’nın uygun göreceği şirketlere yerleştirilmeleri için yardım etmeye çalışıldığı, ancak böyle sızlanmaya ve şikâyetçi olmaya devam edilirse bunun haklarında zararlı olacağı belirtilerek, artık okula kabul sırasında devletin işe yerleştirme mecburiyetinin olmadığına açıklanması ilgili nezaretlerden istenmiştir. Ayrıca bu halleri tekrar edecek olursa cezalandırılacaklarının kendilerine açıklanması ve ön ayak olanların korkutma amacıyla tutuklanmaları istenmiştir.⁸³ Benzer içerikte bir yazı Şura-yı Bahriye tarafından da yayınlanmıştır. Buna göre; işe girmeleri için gerekli yardımların yapılmakta olduğu, ancak iş bulmak mecburiyetlerinin olmadığı, bu nedenle devamlı şikâyetçi olmaları ve topluca başvurularda bulunmalarının kendileri için zararlı olacağının mezunlara bildirilmesi Bahriye Dairesi, Dersaadet Liman Dairesi ve Mekteb-i Bahriye-i Şahane Nezareti’nden istenmiştir.⁸⁴ Bahriye Nazırı da son bir yazıyla; Daire-i Bahriye’nin mezunlar için bir imkân sağlayamayacağını, işaret ve topçu gedikli zabitlerinin ihtiyaçtan fazla olduğu için bütçede karşılık bulunmadığını, mezunların İdare-i Mahsusa ve Şirket-i Hayriye ile diğer Osmanlı sancağını sahip gemilerde çalıştırılmaları için Liman Başkanlığı’na başvurmaları gerektiğini bildirmiştir.⁸⁵ Oysa nizamnamenin 21. maddesinde okul mezunlarının atamalarının zorunlu olduğu kararlaştırılmıştı. Bu nedenle Bahriye Mektebi’nden, Bahriye Nezareti’ne bir düzeltme ve hatırlatma yazısı gönderilmiştir. Bu yazıda okulun nizamnamesi gereği, mezunların Osmanlı sancağı taşıyan ticari bahriyede çalıştırılmaları gerektiği, ancak “*her nasılsa*” bunun tatbik edilmediği, bu nedenle ticari gemilerde çalıştırılma kararının hakıyla uygulanmaya başlanmasının gerektiği konusuna dikkat çekilmiştir.⁸⁶

İş bulamama sorunu 1905 yılında da devam etmiştir. Bahriye Nezareti, 1905 yılında mezun olan 23 kişinin, İdare-i Mahsusa, Şirket-i Hayriye, Haliç Vapurları, Reji İdaresi ile Hacı David, Karamahmutzade Kumpanyaları gibi diğer Osmanlı sancağı taşıyan şirket vapurlarında, kaptan mülazımlığı, seyr-i sefaın memuru refakati ve yazıcılık gibi işlerde çalışmaya başlatılmaları için 23 Ocak 1905 tarihinde başvuruda bulunmuştur. Ancak Liman İdaresi’nden gelen cevaba göre bu şirketlerin hiçbirinin eleman ihtiyacı bulunmamaktadır. Bunun üzerine Şura-yı Bahriye tarafından, mezunları üçer dörder kişilik gruplar halinde bu

81 BOA, BEO 2289/171608/2, 25 Şubat 1319 (9 Mart 1904).

82 BOA, BEO 2289/171608/3, 21 Zilhicce 1321 (9 Mart 1904).

83 BOA, BEO 2289/171608/1, 22 Zilhicce 1321 (10 Mart 1904).

84 DMA, ŞUB 680/55A, 29 Zilhicce 1321 (17 Mart 1904).

85 BOA, BEO 2283/171158/2, 1 Muharrem 1322 (18 Mart 1904).

86 DMA, Mektebler 54A/20, 9 Safer 1322 (25 Nisan 1904).

şirketlere dağıtmak üzere bir liste hazırlamış ve işe alınmaları konusunda ısrarcı olan bir yazı eşliğinde tekrar başvuruda bulunulmuştur.⁸⁷ Bu ısrar sonucunda yedi kişinin işe girdiği anlaşılmıştır. Çünkü bundan sonraki dilekçede sadece 16 mezunun Şirket-i Hayriye, Hacı David ve diğer şirketlerde ve tüccar vapurlarında işe alınması istenmiştir.⁸⁸ Bunların da üçünün işe girdiği, bir sonraki başvuru ile tespit edilmiştir. Son başvuruda 13 kişinin işe yerleştirilmesi istenmiştir. Ancak bu defaki dilekçede başka bir detay bulunmaktadır. 1905 mezunları ilk başta iş bulamayınca donanmada mülazım rütbesiyle çalışmak istemişlerdir. Fakat harp gemileri için yeterli eğitim almadıkları nedeniyle bu istekleri geri çevrilmiştir. Şimdi geriye kalan 13 kişi için başçavuş rütbesine denk olan porsunluk teklif edilmişse de, bu defa da mezunlar bu işi kabul etmeyeceklerini kesin olarak beyan etmişlerdir.⁸⁹

Leyli Tüccar Mektebi'nin Kapatılması

Okula son öğrenci kaydı 1905 yılında yapılmıştır. 3 Ocak 1905'te yapılan bir yazışma ile Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'ne kayıt olacak beş kişinin dilekçesinin kabul edildiği bildirilmiştir. Ayrıca okulun toplam mevcudunun yirmiye geçmemesine hem idare hem eğitim açısından dikkat edilmesi gereği vurgulanmıştır.⁹⁰ Ekim 1905'ten itibaren okula artık yeni öğrenci kayıt edilmemesi yazışmaları yapılmaya başlanmıştır. Özellikle son dönemde Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nden çıkanlar bir işe yerleşememelerinden dolayı asker sınıfına geçmek istemiş ancak seviye sınavını geçememişlerdir. Bu nedenle okula artık yeni öğrenci alınmayıp, var olanların da Bahriye Mektebi'ne nakli uygun görülmüştür. Burada öğrenim gördükten sonra asker olmak isteyenlere zabıtlık şahadetnamesi, tüccar kaptanlığı talebinde bulunanlara ise askerlikten çıkarılarak tüccar kaptanlığı şahadetnamesi verilmesi kararlaştırılmıştır.⁹¹ Bu kararın 13 Aralık 1905 tarihinde Bahriye Mektebi Nezareti'ne bildirilmesiyle durum kesinleşmiştir.⁹²

Okul mezunlarının içinde bulunduğu son durum eski bir mezunun 1908 yılında yazdığı tezkirede gözler önüne serilmiştir. Padişaha dualar eşliğinde, içinde buldukları sefil ve ümitsiz durumu anlatmaya çalışan mezunun üzerinde durduğu konular kısaca şunlar olmuştur: Yazdığı tezkirede adı bulunmayan bu mezun, Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nden mezun olduktan sonra askerlik mesleğini tercih etmek zorunda kalarak Bahriye gediklisi oldukları halde artık meslekleri konusunda ileriye dönük hiçbir ümitleri kalmadığını yazarak, kendilerini “*felekzede*” olarak tanımlamıştır. Ticari bahriyenin gelişmesi ve yükselmesi için açılan okullarından mezun olduklarında, meslekleri ile hiçbir alakası

87 DMA, Umumi Evrak 149/128, 1 Zilhicce 1322 (6 Şubat 1905); 149/129, 22 Zilhicce 1922 (27 Şubat 1905).

88 BOA, BEO 2519/198864, 27 Zilhicce 1322 (4 Mart 1905).

89 DMA, Mülga Bahriye 1027/338, 10 Rebiülevvel 1323 (15 Mayıs 1905).

90 DMA, Mektebler 54A/162, 21 Kânun-ı evvel 1320 (3 Ocak 1905).

91 DMA, MKT 1584/197, 13 Şaban 1323 (13 Ekim 1905); DMA, Erkan-ı Harbiye, 90/65, 28 Teşrin-i sani 1321 (11 Aralık 1905).

92 DMA, MKT 1566/71, 15 Şevval 1323 (13 Aralık 1905).

Resim 7. Bahriye Mektebi tüccar sınıfı öğrencileri [tarih belirtilmemiş]. Library of Congress, erişim 29.03.2022, <https://www.loc.gov/pictures/collection/ahii/item/2003671815/>.

alınınca herkes bunu bir aşağılama ve küçümseme olarak görmüştür.⁹³ Bunun üzerine bir de mezunların İdare-i Mahsusa vapurlarında ser taifelik [baş tayfa] yapılması kararı alınmıştır. Bu durum, diplomalı bir efendi kaptana nefer muamelesi yapılması anlamına gelmektedir.

93 Bu dönemde Bahriye Mektebi'nden mezun olarak denizde çalışmaya başlayan Emin Yüce de hatıratında aynı durumdan bahsetmiştir. Bkz. Emin Yüce, *Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2010), 126,228.

Reva görülen bu muamele efendilik şan ve şerefine uygun olmadığı için, namus ve haysiyetleri ayaklar altına alınmış durumdadır. Salnameye bakıldığında her görevin resmi bir unvanı vardır. Bir tek Tüccar Kaptan Mektebi mezunlarına resmi bir lakap verilmemektedir. Bu nedenle gemilerde çalışan mezunlara üstleri hüviyeti meçhul bir şahıs olarak davranmakta, astları ise itaat etmemektedir. İkinci ve üçüncü gedikli olarak çalışanlardan bazıları yüzbaşı olabilmişse de, kendilerinden sekiz-on sene sonra mezun olanlara mülazım [teğmen] olarak askere alınma hakkı tanınmıştır. Dilekçesinde bu sorunları dile getiren mezun, son olarak, kendilerinin her türlü mahrumiyet ve sefalet içindeyken, ailelerinin mahvolmasına padişahın izin vermeyeceğine inandıklarını ve emsalleri gibi askerlik sınıflarının yükseltilmesi kararını, tekrar tekrar “padişahım çok yaşa” diyerek beklediklerini ifade etmiştir.⁹⁴

İsim verilmeden yazılmış olan bu dilekçenin de gösterdiği gibi okuldaki eğitimle başlangıçta amaçlanan hedeflere ulaşamamış, kısa süre sonra mezunlar iş bulamamış ve hatta askerlik sınıfındaki denk rütbelere dahi tayin edilememişlerdir. Bu durum bir istihdam sorunu yaratmış, bu nedenle okulun kapanması gerekmiştir. Böylece Leyli Tüccar Mektebi 1905 yılında son öğrencilerini kaydetmiştir. Son eğitim yılı Rumi 1321 (1905-1906) yılı olmuştur. 1321 Salnamesi’nde okulun ismi son kez Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Leyli Tüccar Kaptan Mektebi olarak görülmüştür.⁹⁵ Bundan sonraki üç yıl içinde okulda kayıtlı öğrencilere, Bahriye Mektebi kapsamında eğitim verilmiştir. Bu dönemde öğrencilerin tüccar kaptan diploması alması bir tercih olarak kendilerine verildiğinden, yazışmalarda halen Tüccar Kaptan Mektebi adının geçtiği görülmektedir. 1909 yılında son öğrenciler de mezun edilerek okul tamamen kapatılmıştır.

Sonuç

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, İstanbul’da umumun yararına devlet okulu olarak açıldığı belgelerle tespit edilebilen ilk ticari denizcilik okulu Leyli Tüccar Kaptan Mektebi’dir. Okulun açılması ile ilgili irade ve nizamname 5 Aralık 1884’te padişah tarafından onaylanmıştır. Buna göre Leyli Tüccar Kaptan Mektebi, Bahriye Mektebi’nin bir şubesi olarak kurulmuştur. Ancak okulun eğitime başlaması, bütçesinin gerektirdiği miktarın sağlanmasının gecikmesi nedeniyle 21 Mart 1887’de gerçekleşebilmiştir. Okulun açılmasındaki temel amaç, yabancılar elinde olan ticari denizcilik sektöründe Osmanlı tebaasının etkinliğini arttırmaktır. Vakanüvis Ahmet Lütfi Efendi’nin bir başka kaptan mektebi için yaptığı bir tespit olan “*Her şeyi iptidasından güzel başlamak ve sonra arkasını bırakıp boşlamak âdeti*” bu okulda da kendini göstermiş, zaman içinde kuvvetli bir ders programı uygulanamamış; mezunların mülâzımlık dönemi nizamnamedeki şartlara uygun geçirilmemiş ve yine nizamname gereği olsa da mezunlara ticari gemilerde uygun iş imkânı sağlanamamıştır. Bu aksaklıkların en önemli

94 DMA, ŞUB 799A/1-B, 2 Nisan 1324 (15 Nisan 1908).

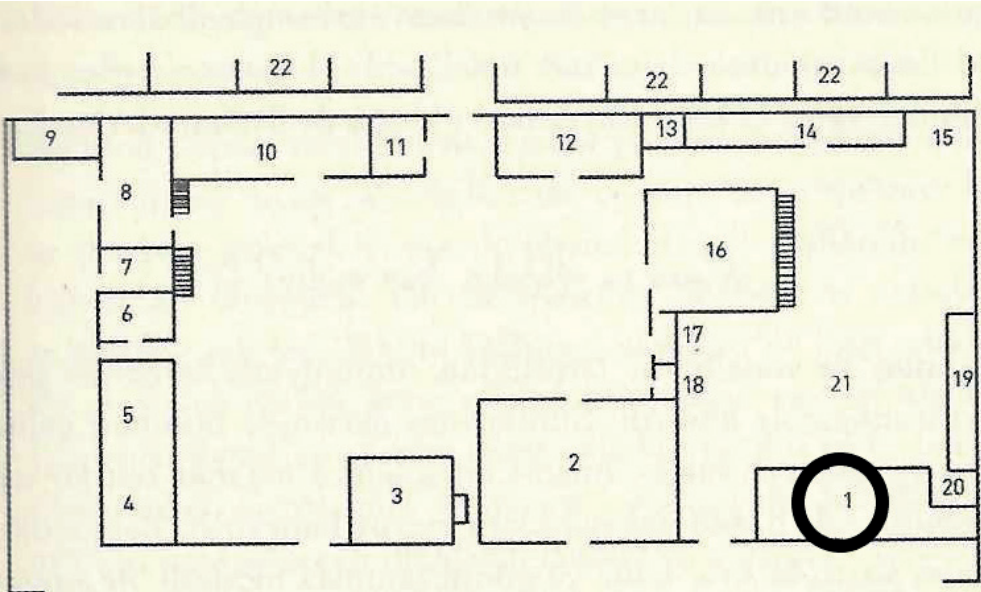
95 *Bahriye Salnamesi* ([İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1323), 65. Ayrıca bkz. Feridun Pirali, “Türkiyede Deniz Ticareti,” *Deniz* 125-126 (Ocak-Şubat 1946): 19.

nedenleri; ticari denizcilikle uğraşan firmaların sayısının az olması ve bunların, var olan kadrolarını olduğu gibi sürdürmek istemesi, okullulara yer açmaması olarak görülmüştür. Okulun mezun vermeye başlamasından iki yıl sonra kendini gösteren sorunlar artarak devam etmiş, 1903'ten sonra neredeyse başa çıkılmaz bir duruma gelmiştir. Bu durumda işsizlikten kırılan mezunlar da dahil olmak üzere, okulun kapanması en uygun çözüm olarak görülmüştür. Leyli Tüccar Kaptan Mektebi adına son öğrenci kaydı 1905 yılında yapılmış, bu öğrencilerin mezuniyetleri 1909'da gerçekleştirilerek okul kapatılmıştır. Böylece Leyli Tüccar Mektebi, kendi ismiyle 19 yıl, son üç yılı Bahriye Mektebi'nde olmak üzere toplamda 22 yıl tüccar kaptan yetiştirmiştir.

Ancak bu girişimin başarısız sayılmaması için önemli bir neden bulunmaktadır. Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nde muallimlik ve bir ara da müdürlük yapan Bahriye Mektebi mezunu *Hamit Naci (Durusu) Efendi*, burada edindiği bilgilerle 1910 yılında özel bir okul olan *Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebi*'ni açmış, bu okulu Cumhuriyet Dönemi'ne taşımıştır. 1928 yılında yine bir devlet okulu olarak kurulan *Yüksek Denizcilik Okulu*, geleneğini Hamit Naci'den almış ve günümüzde varlığını sürdüren *İTÜ Denizcilik Fakültesi*'ne aktarmıştır. Bugün Türkiye'de kuvvetli bir ticari denizcilik kadrosu var ise bunun çıkış noktasının Leyli Tüccar Kaptan Mektebi olduğunu söylemek yanlış bir tespit olmayacaktır.

Ek 1. Yüksek Denizcilik Okulu'nun 1984 yılında kuruluş yıl dönümü için bastırıldığı hatıra zarfı ve kartı. M. Mutlu Karakaya Arşivi. Belge No: 8.

1. Tüccar Kaptan Mektebi (Ahşab)

2. Dershaneler ve hünkar dairesi
3. Zemin katı matbaa ve imam odaları, üstü cami-i şerif
4. Zemin katı dördüncü koğuşun bir kısmı, üstü nâzir dairesi
5. Zemin ve üst iki kat koğuşlar
6. Zemin katı bahriye kahve ocağı, üst iki katı koğuşlar
7. Zemin katı hademe koğuşu, üst iki kat müdür ve muallimîn odaları
8. Zemin İdadî kahve ocağı, üst katlar Dâhiliye, berber, muallim odaları ve koğuş
9. Zemin abdesthâneler ve üst kat debboylar

10. Zemin muallimîn lokantası, üst kat muallimîn odaları
11. Eczahâne ve hastahâne
12. Bahriye lokantası
13. Mutfak
14. İdadî lokantası
15. Çamaşırhâne
16. Hamam
17. Zemin kimyahâne, üstü fotoğrahâne
18. Mahbushâne
19. Asker koğuşu
20. Kumanya
21. Jimnastik mahalli
22. Beylik evler

Ek 2. Emin Yüce'nin hatıratına göre Bahriye Mektebi yerleşimi içinde Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nin yeri. Yüce, *Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli*, 41.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA / BIBLIOGRAPHY

Arşiv Kaynakları / Archival Sources

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (İstanbul) (BOA)

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO) 682/51115/1, 696/52142, 701/52553, 547/41016, 946/70897, 3897/292232/2, 3897/292232/1, 2271/170298/1, 2271/170298/2, 2277/170703/1, 2277/170703/2, 2283/171158/3, 2289/171608/2, 2289/171608/3, 2289/171608/1, 2283/171158/2, 2519/198864.

Dahiliye Mektubi Kalemi (DH.MKT.) 1412/20.

İrade Bahriye (İ.BH.) 2/12, 2/12-2-1.

İrade Dahiliye (İ.DH.) 936/74140/4, 936/74140/3, 936/74140/6, 1295-6/102447.

Şura-yı Devlet (ŞD.) 6/47/2, 6/47/3, 6/47/4, 9/15/11, 653/80/5, 653/80/2, 653/80/3.

Yıldız Mütenevvi Maruzat (Y.MTV.) 42/42-002, 277/88, 197/118, 74/88, 89/12.

Yıldız Perakende Askeri Maruzat (Y.PRK. ASK.) 37/38, 38/38, 91/23.

Yıldız Perakende Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y.PRK.BŞK.) 17/45.

Deniz Müzesi Arşivi (İstanbul) (DMA).

1. Daire 54/118.

Envanter (ENV) 4467/39.

Erkân-ı Harbiye 90/65.

Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi Defterleri (EHB-d) 10/30, 12/24, 12/25, 12/87, 60/48.

Evrak 373/88.

Islahat 154/22.

Limanlar 217-16.

Mektebler 6/59, 54A/20, 54A/162.

Mektubi (MKT) 125/97, 165/58, 194/159, 433/79, 433/75, 194/163-A, 194/163-B, 194/164, 433/7, 477/8, 523/15, 568/5A-1, 660/95, 653/127, 666/44, 827/33, 657/57, 1210/62, 1290/46, 660/83, 665/71, 1475/64, 1584/197, 1566/71.

Muhasebe 951/57, 1510/46, 2521A/264, 1157/117.

Mülga Bahriye 1027/338.

Şura-yı Bahriye (ŞUB) 222/25A, 217/8-A, 217/8-B, 217/8-C, 227/37-A, 234/22-A, 234A/46-A, 271/196A, 298/174-A, 293/7-A, 306/106-A, 372/148A, 680/55A, 799A/1-B.

Umumi Evrak 118/315, 118/316, 149/128, 149/129.

İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı (İstanbul)

Leyli Tüccar Kaptan Mektebi öğrencileri gemicilik dersinde. Fotoğraf. Alb.73-05.

Mürvet Mutlu Karakaya Arşivi (İstanbul)

Yüksek Denizcilik Okulu'nun hatıra zarfı ve kartı (1984). Belge No: 8.

Basılı Kaynaklar / Printed Sources

Âli Deniz Ticaret Mektebi Hakkında Malumat. İstanbul: T.C. İktisat Vekâleti Âli Deniz Ticaret Mektebi Neşriyatı, 1932.

Bahriye Salnamesi. [İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1323.

Çakır, Sinan. "Türk Denizcilik Eğitiminin 125 Yıllık Çınarı: İTÜ Denizcilik Fakültesi." *Denizcilik Sorunları, TMMOB Gemi Makineleri İşletme Mühendisleri Odası IV. Ulusal Sempozyum Bildirileri (13 Kasım 2009)* içinde, 45-54. [Konya]: Selçuk Üniversitesi Basımevi, 2009.

Çakır, Sinan. "Hamit Naci (Abdülhamit Naci Özdeş) ve Okulu Milli Ticaret-i Bahriye Kapudan ve Çarkçı Mektebi'nin Türk Deniz Ticaretindeki Yeri ve Önemi." *Piri Reis Üniversitesi Türk Denizcilik Tarihi Sempozyumu 2010 ve Türk Denizcilik Ticareti Tarihi Sempozyumu II Bildiriler Kitabı* içinde, 214-232. İstanbul: [Piri Reis Üniversitesi Yayınları], 2010.

Düstur, 1. Tertip, 4. Zeyl. Dersaadet: Matbaa-i Osmaniye, 1302.

Ergin, Osman. *Türkiye Maarif Tarihi*, c. 1-2. İstanbul: Eser Matbaası, 1977.

Ergün, Mustafa. *İkinci Meşrutiyet Devrinde Eğitim Hareketleri (1908-1914)*. Ankara: Ocak Yayınları, 1996.

Geçili, Derya. "Osmanlı Devleti'nde Kaptanlara Şehadetname Alma Zorunluluğunun Getirilmesi." *Tarih Okulu Dergisi* 25 (Mart 2016): 719-734.

Karakaya, Mürvet Mutlu. *Hamit Naci Özdeş ve Milli Ticaret-i Bahriye Kaptan ve Çarkçı Mektebi*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2021.

Karakaya, Mürvet Mutlu. *Yüksek Denizcilik Okulu*. İstanbul: Kastaş Yayınevi, 2012.

Karakaya, Mutlu. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Deniz Ticaret Mekteplerinin Gelişimi (1887-1981)". *Marmara Üniversitesi VIII. Türk Deniz Ticareti Tarihi Sempozyumu Bildiriler Kitabı* içinde, 111-124. İstanbul: İstanbul Yayınları, 2016.

Kızıldemir, Orhan. "Memleketimizde Denizcilik Okullarının Tarihçesi." *Denizati* 11, 9-10 (Eylül-Ekim 1981): 4-5.

Kurtoğlu, Fevzi. "Deniz Mektebinin Tarihine Bir Bakış." *Deniz* 18 (1 Birinci Kânun 1936): 7-12.

Kuzay, Koray. "İ.T.Ü. Denizcilik Fakültesi Tarihi'ne Dair." *Denizati* 9, 3-4 (Mart-Nisan 1995): 30-32.

"Leyli Tüccar Kaptan Mektebi'nden İTÜ Denizcilik Fakültesi'ne." *Denizcilik Dergisi* (Mart-Nisan 2009): 32. *Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Sefain-i Ticariye Kaptan Mektebi Şakirdanının İmtihan-ı Umumi Cetveli*. [İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1305, 1306, 1307, 1309, 1312, 1313, 1317, 1318.

Mekteb-i Bahriye-i Şahane ve Sefain-i Ticariye Kaptan Mektebi Şakirdanının İmtihan-ı Umumi Cetveli. [İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, [t.y.].

Nurdoğan, Arzu Meryem. "Osmanlı Devleti'nde Tüccar Kaptan Yetiştirme Çabaları." *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi* 31 (2010): 103-122.

- Objektiften Yansıyanlarla Sultan II. Abdülhamit Döneminde Eğitim.* Editör: Cezmi Eraslan. İstanbul: Üsküdar Belediyesi Yayınları, 2017.
- Pirali, Feridun. “Türkiyede Deniz Ticareti.” *Deniz* 125-126 (Ocak-Şubat 1946): 19-22.
- Rodopman, Kudret. “DYO (YDO) Denizcilik Fakültesi Oldu.” *Denizati* 6, 6-7 (Haziran-Temmuz 1992): [s.y.].
- Salname-i Bahri.* [İstanbul]: Matbaa-i Bahriye, 1307, 1308, 1310, 1311, 1313-1322.
- Tutel, Eser. *Gemiler...Süvariler...İskeleler...* İstanbul: İletişim Yayınları, 1998.
- Türk Deniz Ticareti ve Türkiye Denizcilik İşletmeleri Tarihiçesi 2.* Hazırlayan: Şükrü Yaman. İstanbul: Türkiye Denizcilik İşletmeleri Kültür Yayınları, 1999.
- Ulaştırma Bakanlığı, *Ulaştırmada 50 Yıl.* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi, 1973.
- “Vaka-yı Dahiliye-i Bahriye.” *Ceride-i Bahriye*, 3 Şevval 1308 (12 Mayıs 1891).
- Yavaşça, Cemalettin. “Değerli Öğretim Kurumumuz Denizcilik Yüksek Okulu (Dünü, Bugünü, Yarını).” *Denizcilik Dergisi* (Mart-Nisan 2009): 34-37.
- Yüce, Emin. *Abdülhamid Donanmasında Bir Bahriyeli.* İstanbul: Timaş Yayınları, 2010.

Tezler / Dissertations

- Karakaya, Mürvet Mutlu. “Cumhuriyet Döneminde Ticari Denizcilik Eğitiminin Tarihsel Gelişimi”. Yüksek Lisans Tezi, T.C. İstanbul Üniversitesi, 2011.
- Sayım, Enes. “1886-1905 Tüccar Kaptan Mektebi”. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Kocaeli Üniversitesi 2019.

Elektronik Kaynaklar / Electronic Sources

- “The Students of the Merchant Marine Academy.” Fotoğraf. Library of Congress (Washington). Erişim 29.03.2022. <https://www.loc.gov/pictures/collection/ahii/item/2003671815>
- “Tüccar Kaptan Mektebi.” Fotoğraf. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamit Han Fotoğraf Albümleri. Erişim 29.03.2022. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/91018---0019.jpg>
- “Tüccar Kaptan Mektebi.” Fotoğraf. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamit Han Fotoğraf Albümleri. Erişim 29.03.2022. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90880---0001.jpg>
- “Tüccar Kaptan Mektebi mezunları.” Fotoğraf. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamit Han Fotoğraf Albümleri. Erişim 29.03.2022. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/90880---0011.jpg>
- “Tüccar Kaptan Mektebi mezunları.” Fotoğraf. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi II. Abdülhamit Han Fotoğraf Albümleri. Erişim 29.03.2022. <http://nek.istanbul.edu.tr:4444/ekos/FOTOGRAF/779-92---0013.jpg>

